

K I D E

Lapin yliopiston tiede- ja taidelehti 1 • 2023

KIDE

Lapin yliopiston tiede- ja taidelehti 1 • 2023
www.ulapland.fi/kide

Kide ilmestyy kaksi kertaa vuodessa.

Päätoimittaja MARJO LAUKKANEN

Toimittajat SARI VÄYRYNEN, JAANA OJUVA

Art Director REETTA LINNA

Valokuvaajat ELLI ALASAARI,
SANTERI HAPPONEN, MERI VÄYRYNEN

Päätoimittaja, p. 040 484 4296
Sähköpostit: etunimi.sukunimi@ulapland.fi
Painos 2 600 kpl, Lapin yliopistopaino
Kide (verkko): ISSN: 2242-6612
Kide (painettu): ISSN: 0787-0965
Mediakortti ja osoitteenmuutokset:
www.ulapland.fi/kide
Julkaisija: Lapin yliopisto/Viestintä, PL 122,
96101 Rovaniemi.

SANTERI HAPPONEN

tekijä

Elli Alasaari

Valokuvaaja

Olen kuvannut Kide-lehteen jo neljän vuoden ajan. Siinä ajassa olen kasvanut yliopisto-opiskelijasta visuaalisen alan ammattilaiseksi, ja lehteä saan osaltaan kiittää tästä. Erityisesti ihmisten kohtaamisesta kuvaustilanteissa olen oppinut paljon. Suosikkini lienee Vieraileva taiteilija -palsan kuvaaminen. Työtila yliopistolla pysyy samana, mutta taiteilija vaihtuu, minkä vuoksi tutun oven taakse kätkeytyy joka kerta uusi yllättävä maailma.

TEKIJÄ-palstalla esitellään lehden tekijöitä.

POHJOISEN PUOLESTA

- 4 Jälkiä
- Sámegillii
- 5 Mie
- 6 Palokärki
- Luovat
- 7 Aura
- Kolumni

TUOKIO

- 24 Tuokio arktisessa

OPISKELUA

- 26 Sarjakuva
- 27 Vaihto-opiskelijat nauttivat Rovaniemellä luonnosta ja rauhasta
- 28 Suomeksi Puolassa
- 29 Alumni

KITEYTYKSET

- 30 Kieleni ei ole kadonnut
- 32 Arktinen tiedenäyttely tuodaan ajan tasalle
- 34 Lehtivihreän kautta ihmisyyden ytimessä

HIPUT

- 38 Hetkessä hengittämistä ja tarkkaa kontrollia
- 39 Eskon puumerkki
- 40 Julkaisu
- 41 Väitös
- 42 Käytävägallup
- 44 TOP 5 Voimapaikkani
- 45 Työpäiväni
- 46 Hiutaleita

TEEMA Tieteen eettinen käänne

Tutkimuksen on oltava vastuullista ja eettistä, mutta mitä se käytännössä tarkoittaa. Ketä ja mitä voidaan tutkia? Millä ehdoilla ja miten tutkimusta tehdään?

8 Pääkirjoitus [AINI LINJAKUMPU](#) • 10 Tutkimusetiikkaa vai reaalipolitiikkaa?

16 Tutkimusetiikkaa yhteisön näkökulmasta • 18 Rehellisyyttä ja avoimuutta

21 Kolumni [ANNE SOINSAARI](#) • 22 Tutkimus toisella sijalla

Kannen ja tämän sivun kuvitus: Marjo Hiilivirta

10

” Jos tutkija aikoo pitää nenänsä veden pinnalla, hänen pitää huomioida puolueen linjaukset.

18

”

Tutkimusetiikka voidaan kiteyttää sanaan rehellisyys.

ELLI ALASAARI

ELLI ALASAARI

22

” Moraalinen pohdinta on ollut tärkeää: mikä on lasten näkökulmasta oikea tapa toimia?

Pohjoisen puolesta

Ajankohtaisia pohjoisia asioita, ilmiöitä ja ihmisiä.

ANNA MUOTKA

jälkiä

Arktisen keskuksen tiedeviestinnän päällikön kynästä
MARKKU HEIKKILÄ

UUSI HALLITUS, UUSI OHJELMA

Muutama vuosi sitten selvittelin, mitä Suomen hallitukset ovat kirjanneet ohjelmiinsa arktisista asioista sekä pohjoisesta politiikasta ja mitä kulloisenkin hallituskauden aikana on tapahtunut. Sillä, mitä varsinaisesti tapahtui, ei näyttänyt olevan juuri mitään tekemistä sen kanssa, mitä hallitusohjelmaan oli kirjattu.

Arktisen ja pohjoisen politiikan käänneet syntyivät aivan muita reittejä, usein keskeisten yksittäisten poliitikkojen aloitteina. Tai sitten vain reagoitiin johonkin, joka oli muutenkin tapahtumassa.

Niin kävi nytkin. Eroava hallitus teki kyllä uuden arktisen strategian ensi töikseen, aivan kuten lupasi. Mutta maailma muuttui tavalla, joka vei strategialta pohjan pois. Arktisen neuvoston piti vahvistua, mutta se halvaantui.

Kohta Suomella on uusi hallitus. Mitä sen ohjelmassa luvataan, sitä emme vielä tiedä. Mitä oikeasti tapahtuu, sen näyttää aika, ei ohjelma. Paljon on yhä kiinni siitä, mihin politiikassa todellinen mielenkiinto kohdistuu. Jos se ei kohdistu pohjoiseen, ei siellä silloin paljon tapahdu.

SÁMEGILLII

Dán spálttas čáallet olbmot, geat beroštit sámedutkamušas, sámegeielas ja sáme kultuvrras. Palstalla kirjoittavat saamentutkimuksesta ja -kulttuurista sekä saamen kielestä kiinnostuneet henkilöt.

SÁMEGIELAID GÁIDDUSOAHPAHUS NANNE SÁMEOAHPPIID GIELALAŠ VUOIGATVUOĐAID

Karvi (skuvlejumi sisriikkalaš árvvoštallanguovddáš) čadahii árvvoštallama sámegeielaid gáiddusoahpahusa pilohttafitnus jagis 2022. Árvvoštallama áššedovdin ledje bovdejuvvon sámegeiela oahpaheaddji Elle-Maarit Näkkäljäjärvi (Anára gielda), universitehtalektor Erika Sarivaara (Lappi universitehta) ja dutki Petteri Laihonen (Jyväskylän universitehta). Árvvoštallama ulbmiliin lei čielggadit iešguđet perspektiivvain mo gáiddusoahpahusa pilohtta lea lihkostuvvan barggustis. Árvvoštallama bohtosiid vuođul dahkkojit mearrádusat fitnu boahhtevaš doaibmabijuin.

Árvvoštallama vuođul čielggai, ahte gáiddusoahpahus lea nagodan hukset buriid doaibmanmálliid sámegeielaid gáiddusoahpahusas. Sámegeielaid oahpaheaddjiin lea nana digimáhttu ja sii atnet mánggabealagit pedagogalaš metodaidda oahpahusas. Lassin, oahppiin lea alla motivašuvdna oahpahallat sámegeiela. Árvvoštallamis bođii ovdan, ahte iešguđet doaibmiid ovdasvástádusaid ja rollaid berre meroštallat olles riikka dásis. Dárbu lea maid hukset sámi oahppoplána, mii váldá vuhtii sámegeielaid ja sáme kultuvrra iešvuođaid.

SAAMEN KIELTEN ETÄOPETUS VAHVISTAA SAAMELAISOPPILAIEN KIELELLISIÄ OIKEUKSIA

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi arvioi vuonna 2022 saamen kielten etäopetuspilotin toimintamallia. Arvioinnin asiantuntijoiksi oli kutsuttu saamen kielen opettaja Elle-Maaret Näkkäljäjärvi (Inarin kunta), yliopistonlehtori Erika Sarivaara (Lapin yliopisto) ja tutkija Petteri Laihonen (Jyväskylän yliopisto). Arvioinnin tavoitteena oli selvittää eri näkökulmista sitä, miten etäopetuspilotti on onnistunut tehtävässään. Arvioinnin tulosten pohjalta tehdään päätöksiä hankkeen jatkotoimenpiteistä.

Arvioinnissa selvisi, että etäopetuspilotti on onnistunut luomaan toimivia käytänteitä saamen kielten etäopetuksessa. Saamen kielten opettajat ovat digiosaajia ja käyttävät monipuolisesti pedagogisia menetelmiä. Oppilailla on lisäksi hyvä motivaatio opiskella kieltä. Arviointitulosten mukaan eri toimijoiden vastuu tulee linjata valtakunnallisesti. On myös tarvetta saamelaiselle opetussuunnitelmalle, joka huomioi saamen kielten ja saamelaiskulttuurin erityispiirteet.

ERIKA KATJAANA SARIVAARA
sámegeiela ja kultuvrra universitehtalektor
saamen kielen ja kulttuurin yliopistonlehtori, Lapin yliopisto

MARITA HÄRMÄLÄ
njunuš árvvoštallanáššedovdi
johtava arviointiasiantuntija, Karvi

ELLIALASAARI

mie

HANNU PALONIEMI

Kirjailijaksi huolellisesti hautumalla

Jos ajattelen, en pysty kirjoittamaan mitään. On uskallettava ensin vain kirjoittaa, toteaa Hannu Paloniemi.

Paloniemen esikoisromaanin *Lumiluolapoika* ilmestyi alkuvuonna. Se on tarina äitinsä menettävästä teinipojasta, kätkeytyksestä surusta ja nuorisokulttuurista 1980-luvun alun Torniossa. Aihe on omakohtainen: kun torniolainen Paloniemi oli ala-asteella, hänen äitinsä kuoli. Surusta ei juuri puhuttu.

– Yritin kirjoittaa siitä pari-kolmekymppisenä, jolloin paperit täytyivät vain pateettisesta tuskasta. Kirjoitushaave oli jo haudattu, kunnes isäksi tuleminen havahdutti minut myllertäviin tunteisiin sisälläni ja siihen, kuinka syvälle trauman koura oli jättänyt jäljen. Aihe oli hautunut ja olin ehkä kypsytynyt riittävästi, löysin tekstiin myös armollisuutta ja huumoria, hän kuvailee.

Tekstiä alkoi vyöryä hyökyaaltona. Paloniemi kirjoitti teosta kuusi vuotta, usein myös öisin. Unessa alitajunnan mylly nosti esiin kohtauksia, jotka oli merkittävä ylös heti.

Paloniemi kirjoittaa paljon muistilapuille, mitään sensuroimatta. Lukuisat laput päättyvät taskuihin, mutta toi-

sinaan ne katoavat.

– Kun asiat ovat kerran menneet alitajuntaan kirjoittamassa, nousevat ne sieltä ennemmin tai myöhemmin, vaikka laput hukkuvat.

Paloniemi on opettanut yliopistolla tieteellistä kirjoittamista sekä suomen kieltä ja kulttuuria vajaan parikymmentä vuotta. Väliillä hän tarjoaa opiskelijoille luovan kirjoittamisen menetelmiä.

– Tieteellisessä kirjoittamisessakin teksti on alkuvaiheessa sysättävä liikkeelle. Luovat menetelmät voivat auttaa ohittamaan sisäisen kriitikon ja valkoisen paperin kammon.

Suomea vieraana kielenä opiskelevat ovat laatineet sivunmittaisia kaunokirjallisia minielämäkertoja.

– Niistä virinneet keskustelut ovat avartaneet maailmankuvaani. Olen saanut kohdata mieleenpainuvia persoonia ja oppia heiltä paljon.

Omat kirjoitusmenetelmät hioutuivat esikoisteosta työssä, ja niille on käyttöä jatkossakin.

– Kirjoittaminen on iso osa identiteettiäni. Minun on vain pakko kirjoittaa.

SARI VÄYRYNEN

Palokärki

Suomen kielen ja kulttuurin lehtori kuulostelee maakunnan ääniä.

Olen kysynyt kaksikymmentä vuotta keskieurooppalaisilta vaihto-opiskelijoilta, mitä he tekevät kesälomalla.

Yritetään suomalaista small talkia, eikä unohdeta lomasuunnitelmia! He kohauttavat olkiaan. *Mennään rannalle.* No mitä te teitte lapsena perheenne kanssa, tivaan hikikarpalot otsalla. *Ajettiin meren rannalle.* Miksi – mitä te teitte siellä? Käytiin syömässä. Entä mitä muuta te teitte siellä? *Katteltiin merta.*

Mikä siinä on niin vaikeata? Kaikki suomalaiset ymmärtävät, mitä ajan takaa. Halonhakuuta, lattiaremonttia, suopotkupalloa ja Tangomarkkinoita. Näin nolataan pää, kun kannellaan vesiämpäreitä tai eukkoa. Saavutuksia, joita on helppo muistella syksyn kahvipöydissä. He katsovat kuin pöljää kerrasaan. Ei me taideta kuulua Eurooppaan, käy väkisin mielessä.

Lomahan on reippailun kulta-aikaa! Että kun lomalla törmää ripoihin, jotka on kiinnitetty maahan, täkäläisen kulttuurikoodiston mukaan niistä mennään tempomaan, täysillä.

Viskutan heidän korvaan nyt salaisuuden: me olemme vasta hiljan tipahtaneet metsästä taajamaan. Kehotan vilkaisemaan suomalaisia omakotitalotontteja. *Miksi?* Koska siellä on niin monta pytinkiä kuin rakennusluvasta irtoaa, ja sen jälkeen laavu, johon lupaa ei luoja kiitos tarvita, ja mikä tärkeintä, isäntä ja emäntä rantteella. Siinä märkien halkojen kanssa tuhertamisessa on sitä jotakin. Mitä alkukantaisempaa on elämä, sitä onnellisempi on suomalainen.

Me mennään vissiin rannalle. Keski-Eurooppa vaikuttaa kerta kaikkiaan valmiilta, siellä ei ole enää mitään tehtävää. Suomalaiset sen sijaan ovat vain eksyneet kaupunkiin, joista yritämme aina löytää takaisin kotiin, uurastuksen pariin. Have a great holiday, my friend!

HANNU PALONIEMI

luovat

Taiteellista toimintaa Lapin yliopistossa

LIKETTÄ PIIRTÄMÄSSÄ

Taiteiden tiedekunnan graafisen suunnittelun opiskelijat työskentelivät tammikuussa vierailijan opettajan Frédéric Rousselin ohjauksessa. Body and time -työpajassa tutkittiin elävän mallin piirustuksen avulla tapoja, joilla staattisessa kuvassa voidaan esittää liikettä ja aikaa. Ajatuksena kokeellisessa piirtämisessä oli nähdä ihmiskeho liikkumattoman muodon sijaan elävän ja ajallisenä.

LASSE PALDANIUS

Työpajaan osallistui muun muassa Helmi Kemppainen (piirros vasemmalla), Aleks Soukka (oikealla ylhäällä) ja Kai Erkkilä (oikealla alhaalla).

aura

kyntää yliopiston ajankohtaisia tutkimusaiheita

KANSAINVÄLISESSÄ HANKKEESSA TUTKITAAN UDELLEENJAKAMISEN DIGITALISOITUMISTA

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta on mukana Uudelleenjakamisen mielikuvitukset -hankkeessa, jossa tutkitaan digitaalisuuden roolia eri puolilla Eurooppaa ilmenevissä uudelleenjakamiseen liittyvissä mielikuvituksissa.

Verotus, hyväntekeväisyys ja erilaiset keskinäiset avunannot ovat tapoja, joilla ihmiset osallistuvat yhteiskunnan parantamiseen. Digitaaliset alustat mahdollistavat tämänkaltaisen prososiaalisen toiminnan aiempaa tehokkaammin. Niiden ansiosta hyvinvoinnin tuottamista voidaan myös kuvitella entistä vahvemmin valtiollisten rakenteiden ulkopuolella.

– Uudelleenjakamisen mielikuvitukset tarjoavat uusia tapoja jäsentää taloudellisen panostuksen ja yhteiskunnallisen solidaarisuuden välisiä suhteita. Ne merkityksellistävät rakenteita, joissa kansalaiset voivat toimia yhteiskunnallisesti myönteisillä tavoilla, apulaisprofessori Janne Autto kuvailee.

Hankkeessa tutkitaan, kuinka yhteiskunnallinen mielikuvitus suhteutuu digitaalisuuteen erilaisten hyvinvointivaltioiden ja hyväntekeväisystraditioiden puitteissa. Tutkimusta tehdään Isossa-Britanniassa, Sveitsissä, Suomessa, Espanjassa ja Montenegrossa.

Tutkimuksessa yhdistetään julkisten ja poliittisten keskustelujen diskursianalyysia digitaalisten alustojen käyttömahdollisuuksien analyysiin sekä arkisten prososiaalisten käytäntöjen etnografiseen tarkasteluun.

jaakko

ANNA-ERIKA HEIKKILÄ

ONNELLINEN HILJAISSUUS

Hento kevätlumi kuorruttaa koivujen oksia. Loikoilen uunista tulevan tuoreen tulen säestämänä. Vilma nostaa lämpimän kuononsa reidelleni ja sulkee silmänsä.

– Olet sie sulonen, sielukas alkavan päivän vastaanottaja, naurahdan ja suljen silmäni.

Yhtäkkiä Vilma ynähtää pienen haukahduksen. Se tuijottaa kohti itäistä ikkunaa. Talitintti on hypähtänyt ikkunanlaudalle, taputtaa nokallaan lasia ja katsoo sisälle. Tintin katse on hätäinen. Aivan kuin se pyytäisi: "Nouskaa jo siitä sohvalta, tulkaa katsomaan."

Nyt ymmärrän tintin hädän. Orava istuu ja pyörittelee päätään kuusen oksalla. Harakka astelee kohti oravaa ylväänä kuin korea pariisilaistaiteilija. Olisiko harakalla mielessä antoisa yhteistyö; voitaisiinko suunnitella yhdessä jotakin molemmille hyvää ja makoisaa. Mutta oravan tuuheaa häntä heilahtaa harakan poskelle. Tunkeilija lehahtaa siivilleen.

Orava istuu hetken omissa oloissaan. Sitten se taivuttaa kroppaa eteen alas, asettaa nenänsä lintujen ruokintaputken katon alareunaan, nostaa kannen harkitusti raolleen ja livahtaa sisälle. Häntä heilahtelee ulos kannen raosta vilkuttaen etäällä ihmetteleville harakoille ja vuoroaan odottaville talitinteille. Sisällä se saa pureskella mehevimpää auringonkukan siemeniä kaikessa rauhassa, kenenkään häiritsemättä.

Aukaisen uunin luukun. Hiilet hehkuvat lämpöä pirttiin. Tulen takaisin sohvalle. Vilma asettaa kuononsa jälleen reidelleni. Puudelin lämpö leviää oikean jalan lihaksista koko kehoon. Se saattelee minut kuvaamieni ihmisten luo: Harlemiin äidin Coran suloiseen katseeseen, Apaksyan henkevään olemukseen Armenian Nazervanissa ja Jankon nautinnollisiin nokosiin Balkanilla. Sitten näen Veevan katseen Paatenessa Venäjän Karjalassa, kun hän vetää savun syvälle henkeen ja karistaa tupakkansa Stalinin silmille.

– Kun tuon herran todellinen hulluus tuli selville, mies liimasi Stalin-tarran tuhkakuppiin, Veeva hymähtää ja puhalttaa savun ulos keuhkoista.

Vilma kääntää katseensa minuun, hymyilee ja iskee silmää.

JAAKKO HEIKKILÄ
Valokuvataiteilija

PÄÄKIRJOITUS

AINI LINJAKUMPU

Uskontojen ja kulttuurien politiikan professori,
yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Suomen Akatemian kulttuurin ja yhteiskunnan
tutkimuksen toimikunnan jäsen

”
Tieteen
tekemisen
edellytyksiä
määrittävät
suuresti
rahoittajien
vaatimukset.

Eettisiä valintoja

Venäjänsä aggressiivinen hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022 toi uudenlaisen todellisuuden Eurooppaan. Se pakotti myös yliopistot ottamaan kantaa. Pian syntyiikin yleiseurooppalainen konsensus siitä, että institutionaaliset suhteet Venäjän korkeakoulumaailmaan katkaistaan.

Päätös tuntuu edelleen oikealta. Tilanne on kuitenkin kirkastanut tieteen etiikan kompleksisuutta. Onko Venäjä poikkeustapaus, vai miten akateemisen yhteistyön pitäisi rakentua esimerkiksi niihin maihin, jotka rikkovat räikeästi ihmisoikeuksia omassa maassaan? Mihin sijoittautuvat eettisen harkinnan raja-arvot? Tieteen eettinen pohdinta ei ole mitenkään uusi asia, mutta 2020-luvun kehityskulut haastavat tieteen maailmaa monesta suunnasta. Kysymys on tieteen tarkoituksesta ja merkityksestä yhteiskunnassa.

Tieteellä on itseisarvonsa, mutta tiede ei voi kuplautua omaan sisäiseen jargoniinsa. Väistämätön eettinen kysymys kuuluu kuitenkin tieteen tekemisen suhteen, millä tavalla tiede parantaa maailmaa ja millä tavoin se edesauttaa ihmisten elämää. Onneksi on ollut myös lupaavia edistysaskeleita. Avoimen tieteen ja datan yhä suurempi normalisoituminen on tuonut tieteen saavutettavuuden ja käytettävyyden kokonaan uudelle tasolle.

Tieteen avoimuus haastaa osaltaan myös sitä, miten tutkimuksen kohteena olevat ihmiset, kansat ja yhteisöt ovat mukana tiedontuottamisen prosesseissa. Enää ei riitä, että tutkimuksen avulla saadaan ”ääni kuuluviin”. Tutkimuksen osallistavuus on osa muutosta, jossa tutkimuskohteista tulee tutkimuksen subjekteja. Tätä ajatusta venyttää myös post-antroposeeninen utopia: Millä tavoin luonnosta ja ympäristöstä tulee ”aktiivinen” osa tieteen tekemistä? Entä miten tekoälyn yleistymisen vaikuttaa tiedontuottamisen prosesseihin ja tiedon omistajuuteen?

Tieteen tekemisen edellytyksiä määrittävät suuresti rahoittajien vaatimukset. Yhä enemmän puhutaan tieteen ja tutkijan vastuullisesta arvioinnista. Viime kesänä allekirjoitettiin tutkijanarvioinnin muutosta koskeva sopimus. Sen tueksi perustettiin CoARA-koalitio, Coalition for Advancing Research Assessment. Helmikuussa 2023 koalitioon oli maailmanlaajuisesti liittynyt jo liki 500 akateemista organisaatiota, Lapin yliopisto mukaan lukien. Tutkimusrahoituksen ehtojen läpivalaisu on tieteen eettisyyden ytimessä, sillä samalla määritellään, millainen tutkimus ja millainen tutkija nähdään hyvänä.

Eettisten kysymysten pohtiminen sisältää väistämättä kritiikkiä jotakin kohtaan mutta samalla sitoutumista johonkin. Mihin olemme yksittäisinä tutkijoina sekä organisaatioina sitoutuneet? •

Tutkimusetiikkaa vai reaalipolitiikkaa?

Yliopistoja, tutkijoita ja opettajia kannustetaan kansainväliseen yhteistyöhön – mutta ei kaikkien kanssa.

TEKSTI MARJO LAUKKANEN KUVITUS MARJO HIILIVIRTA

Matti Nojosen on vaikea ajoittaa tarkasti hetkeä, jolloin hän tajusi ilmapiirin Kiinassa muuttuneen ratkaisevasti.

– 2016, 2017, 2018, Nojonen luettelee vuosia ja jatkaa: – Silloin huomasin alkavani sensuroida itseäni, vaikka en itseni takia pelännytään.

Nojonen on Kiinan yhteiskunnan ja kulttuurin professori oikeus- ja yhteiskuntatieteiden tiedekunnissa. Hän on opiskellut, tutkinut ja vierailut Kiinassa yli 30 vuoden ajan. Paikan päällä hän on viettänyt yhteensä yli 10 vuotta ja puhuu kieltä sujuvasti.

– Olen ollut Kiinassa opiskelijana, väitöskirjatutkijana, opettajana ja vierailevana professorina. Istun myös tutkimuslaitoksen hallituksessa Fudanin yliopistossa.

Koronapandemian takia Nojonen ei ole päässyt Kiinaan kolmeen vuoteen. Hänellä on kuitenkin kiinalaisia ystäviä ja kollegoja, joihin hän on pitänyt yhteyttä myös pandemian aikana. Ystäviään Nojonen halusi suojella

silloinkin, kun hän alkoi sensuroida puheitaan vierailuluentojen aikana.

– Aloin pelätä minut vieraaksi kutsuneiden kiinalaisten professorien puolesta. Puoluekoneisto oli kiristynyt otettaan, eivätkä hekään voineet enää luennoida vapaasti.

Veteen piirretty viiva

Nojonen luettelee useita tapahtumia, jotka ovat vieneet Kiinaa autoritäärisempään suuntaan: Xi Jinpingin valtaannousu, Venäjän tekemä Krimin valtaus, sananvapauden kukistaminen Hong Kongissa, uiguurien sorto. Kiinan rajut otteet pandemian pysäyttämiseksi vähensivät yhteyksiä muihin maihin. Viimeinen niitti oli Venäjän aloittama Ukrainan sota, mikä lisäsi lännen kriittisyyttä myös Kiinaa kohtaa.

– Aiemmin Suomessa oltiin rähmällään Kiinan suuntaan. Uskoimme Kiinan lanseeraamat puheet siitä, että

Suomella ja Kiinalla on erityissuhteet. Se kalskahti korvaan samanlaiselta retoriikalta kuin Neuvostoliiton YYA-suhde.

Nykyisin yhteistyöhön suhtaudutaan vastaavasti erittäin kriittisesti. Nojosen mukaan suhteessa Kiinaan ei pidä olla naiivi, mutta ei myöskään heilahtaa ääripäästä toiseen. Yhteiskuntatutkimuksessa tehtävän yhteistyön on vaikea nähdä hyödyntävän kiinalaista valvontakoneistoa. Toisaalta ilmapiirin kiristyttyä kiinalaisten tutkijoiden on huomioitava puoluekoneiston näkemykset.

– Sallitut aiheet ja näkökulmat ovat kuin veteen piirretty viiva. Se, mikä ei tänään ole sensitiivistä, voi huomenna olla sitä.

Juuri tässä järjestelmä toimii Nojosen mukaan tehokkaasti: se saa ihmiset välttämään voimakkaiden mielipiteiden ilmaisua ja kontrolloimaan itseään – kaiken varalta.

– Jos tutkija aikoo pitää nenänsä veden pinnalla, hänen pitää huomioida puolueen linjaukset.

Hiljaista tietoa epävirallisesti

Nojosen mukaan empiirisen tutkimuksen tekeminen Kiinassa on tällä hetkellä ulkomaalaisille erittäin vaikeaa. Tutkimuslupien saaminen on haastavaa, ja tutkimukseen osallistuvien turvallisuuden takaaminen on entistä vaikeampaa.

– Tilanne on surullinen. Kiina on maailman toiseksi suurin talousmahti, eikä meillä ole kunnollista pääsyä

empirian ääreen. Eikä vain meillä, vaan myös kiinalaisilla on ongelmia.

Itse asiassa Nojonen ei saanut tutkimuslupaa 1990-luvullakaan, kun hän teki väitöstutkimusta liikeetiikasta eli käytännössä korruptiosta. Silloin Nojonen teki haastattelut ilman lupaa, ja yliopiston turvallisuusviranomaiset katsoivat toimintaa sormien läpi.

Kun puoluekoneiston ote alkoi kiristyä, kiinalaisten tutkijoiden kanssa pystyi keskustelemaan avoimesti vielä epävirallisissa kohtaamisissa, joissa Nojonen sai paljon hiljaista tietoa. Avoimuus ei kuitenkaan onnistu puhelimessa tai sosiaalisessa mediassa, koska turvallisuusviranomaiset voivat seurata niitä.

– Ystävien kanssa on syntynyt molemminpuolinen ymmärrys, mistä ja miten on suotavaa keskustella. Ei ole mielekäästä ajaa toista kulkemaan puolueen retoriikkaa.

Kiinassa on Nojosen mukaan paljon kriittisiä ääniä, jotka eivät järjestelmän takia kykene ilmaisemaan kritiikkiään julkisesti. Hänen oma kantansa on selvä: vaikka ilmapiiri Kiinassa on kiristynyt, akateemista yhteistyötä, vierailuja ja vaihtoja ei tule missään nimessä rajoittaa.

– Onko tässä lopulta kyse tutkimusetiikasta vai reaali-politiikasta? Nojonen kysyy ja vastaa: – Ilmapiiri, jossa kaikkeen Kiinan kanssa tehtävään yhteistyöhön pitäisi suhtautua kriittisesti, heijastelee reaali-politiikan muu-

tosta. Yhdysvaltojen pyrkimystä padota Kiinaa ja Euroopan pyrkimystä irrottautua Kiinasta taloudellisesti.

– Tämä on myös tutkimuseettinen ongelma. Kenellä on oikeus määrittää tutkimusta ja tutkimusilmiöitä? Totta kai kiinalaiset määrittävät niitä myös, mutta viettäkö meiltäkin edellytykset tehdä tutkimusta perustuen poliittisiin heilahduksiin. Meillä on kasvava tarve ymmärtää Kiinaa sisältäpäin. Vaikka empirian äärelle on vaikea päästä, se ei tarkoita, että meidän pitäisi luovuttaa.

Tarjolla tiedediplomatiaa

Arktisen keskuksen yliopistotutkija Sanna Kopra on paneutunut Kiinan rooliin kansainvälisessä ilmasto- ja arktisessa politiikassa. Siitä huolimatta Kopra ei ole juurikaan tehnyt tutkimusyhteistyötä kiinalaisten kollegojen kanssa.

– Varsinkin yhteiskuntatieteissä ja kansainvälisissä suhteissa se on haasteellista. Kiinassa ei ole sellaista akateemista vapautta kuin meillä, eikä tutkijoilla ole samalla tavalla tilaa kriittiselle ajattelulle. Virallisessa yhteistyössä ei päästä kovin syvälle eikä tuottamaan uutta tietoa. Mielenkiintoisempaa keskustelua on käyty epävirallisissa tilanteissa.

Kansainvälisissä suhteissa tutkimus on yleensä julkaistujen poliittisten dokumenttien analyysiä.

– Eettinen pohdinta liittyy ennen kaikkea siihen, mil-

laisilla linsseillä materiaalia lähestyy. Kriittinen ajattelu auttaa kyseenalaistamaan tutkimuksen Eurooppa-keisyyttä ja omia otaksumia.

Kopran mukaan jollakin toisella tieteenalalla, kuten luonnontieteissä, tutkimusyhteistyö on helpompaa, koska aihepiiri on poliittisesti vähemmän sensitiivinen.

– Toki siihenkin liittyy riskejä, mihin tietoa käytetään. Neutraalikin tutkimus voi kytkeytyä reaali-politiikan kysymyksiin.

Arktinen keskus tekee yhteistyötä China-Nordic Arctic Research Centren kanssa. Yhteistyön tavoitteena on tutkijoiden ja tiedon vaihto arktisen tutkimuksen puitteissa. Kopra on osallistunut yhteisiin symposiumeihin, jotka tosin jäivät tauolle koronapandemian takia.

– Symposiumit ovat tiedediplomatiaa, jossa luodaan yhteisymmärrystä kulttuurisista eroista ja ajattelutavoista esimerkiksi arktisen politiikan ja kansallisten intressien suhteen.

Kopran mukaan on selvää, että yhteistyötä Kiinan kanssa tarvitaan – mahdollisista riskeistä huolimatta.

– Kiina on suurin kasvihuonekaasujen päästäjä maail-

Sallitut aiheet ja näkökulmat ovat kuin veteen piirretty viiva.

massa. Jos emme tee yhteistyötä Kiinan kanssa, ilmastomuutosta on vaikea ratkaista.

Opiskelijoiden ja nuorten tutkijoiden verkostoituminen Kiinaan on ollut katkolla muutaman vuoden pandemian takia. Samaan aikaan Yhdysvaltojen ja Kiinan välien kiristyminen on vaikeuttanut yhteistyötä. Kopra on tilanteesta huolissaan.

– Miten tämä vaikuttaa kulttuuriseen ymmärrykseen ja ruohonjuuritason rauhantyyöhön? Vastakkainasettelu ei ole kenenkään etu.

Kuin palaisi kotiin

Siinä missä tutkimusyhteistyö kiinalaisten kanssa on vaikeutunut pikkuhiljaa, yhteistyö venäläisten tutkimusorganisaatioiden kanssa katkesi kuin seinään, kun Venäjä hyökkäsi Ukrainaan. Yksittäisten tutkijoiden välinen yhteydenpito on opetus- ja kulttuuriministeriön mukaan edelleen mahdollista, kunhan se tapahtuu ilman rahoitusta ja hankkeita.

Arktisen keskuksen tutkimusprofessori Florian Stammler on Venäjän arktisiin alueisiin erikoistunut antropologi, joka on tehnyt kenttätöitä Venäjällä 1990-luvulta lähtien. Väitöstutkimusta tehdessään hän asui vuoden Jamalissa, jossa hän kulki nenetsien ja porojen matkassa tundralla sekä asui kylissä. Hän loi ystävyysuhteita ja siteitä, jotka ovat kantaneet tähän päivään asti.

– Sen jälkeen on tuntunut melkein siltä kuin palaisi kotiin. Olen käynyt Venäjällä vuosittain, kerralla kuu-kauden tai pidempään. Koronapandemian alkaessa ja rajan sulkeutuessa jäin Venäjälle melkein puoleksi vuodeksi.

Jamalin ohella Stammler on tehnyt tutkimusta varsinakin Murmanskin alueella ja Jakutiassa. Hänellä on asunto Kirovskissa, jossa hän on käynyt vapaa-ajallaan vielä sodan alkamisen jälkeen, mutta ei enää Venäjän käynnistettyä liikekannallepanon.

– Pelkäsin, että raja suljetaan. En halunnut joutua samaan tilanteeseen kuin korona-aikaan.

“Menetämme paljon”

Stammler huomasi, että sotilaallinen läsnäolo alkoi lisääntyä pohjoisessa sen jälkeen, kun Venäjä valtasi Krimin vuonna 2014. Ihmissuhteisiin poliittisesti kiris-

tynyt tilanne ei kuitenkaan vaikuttanut, ennen kuin Venäjä hyökkäsi Ukrainaan helmikuussa 2022.

– Venäläiset ystäväni ja tuttuni jakautuivat opposition ja hallituksen tukijoihin. En tunne kovin montaa, jotka julkisesti kannattaisivat hallitusta tai sotaa, mutta tuntui surulliselta, että jotkut uskoivat valtion propagandaa. Toisaalta tasapuolisuuden nimissä on sanottava, että mekin katsomme uutisia, jotka vahvistavat näemyksiämme. Informaatiosotaa käydään puolin ja toisin.

Sodan alettua Stammler ei ole tehnyt tutkimusta Venäjällä, koska se on kielletty. Hänen mukaansa tutkimus pitäisi kuitenkin pystyä pitämään erillään politiikasta.

– Menetämme paljon arktisessa tutkimuksessa, jos poistamme puolet arktisesta alueesta ja ihmisistä. On asioita, joita voimme tutkia vain Venäjällä.

Omaa tutkimustaan Stammler kuvailee epäpoliittiseksi. Poropaimenten elämä tundralla on kau-

kana Venäjän johdosta ja sen aloittamasta sodasta. Poliitiikan sijaan hän juttelee ystäviensä kanssa esimerkiksi säästä ja poroista.

– Meillä on eettinen vastuu ihmisistä, joiden kanssa työskentelemme. En rohkaise keskustelua, joka voisi olla heille vaarallista.

Viime aikoina Stammler on tutustunut verkossa tehtävään etnografiaan. Sitä on mahdollista tehdä, kun on aiemmin tutustunut ihmisiin paikan päällä.

– Luottamuksen rakentaminen on helpompaa silloin, kun jaetaan elämä ja keittiönpöytä. Voimme kuitenkin ylläpitää suhteita eri tavoin ja toivoa, että tämä hirvittävä tilanne muuttuu.

Stammler kertoo suunnittelevansa yhteistä työpajaa kollegojensa ja poroja paimentavien evenkien kanssa. Venäjällä tämä ei onnistu, mutta evenkejä asuu myös Kiinan puolella, ja sinne venäläisetkin saavat matkustaa.

Haastattelun loppuksi Stammler kertoo ymmärtävänsä myös venäläisiä, jotka pysyvät hiljaa eivätkä vastusta valtion johtoa julkisesti. Usein kysymys on elämästä ja kuolemasta – tai ainakin vapaudesta.

– Olisi eettisesti kyseenalaista katkaista suhteet yksilöihin, jotka eivät tue hallintoa tai kannata sotaa. Jos lännessä ei tueta Venäjän oppositiota, kuka sitä tukee?

Luottamuksen rakentaminen on helpompaa silloin, kun jaetaan elämä ja keittiönpöytä.

Tutkimus ja tutkijat vaarassa

Akateeminen vapaus on uhattuna hyvin erilaisissa maissa eri puolilla maailmaa, kuvailee professori Elina Vuola Helsingin yliopistosta.

Kriittistä tutkimusta vaiennetaan parhaillaan hyvin lähellä meitä: niin Venäjällä, Unkarissa kuin Turkissa. Vaientaminen kohdistuu varsinkin humanistisille ja yhteiskuntatieteellisille aloille, kuten kriittiseen historian-, politiikan- tai sukupuolentutkimukseen.

Vuola on puheenjohtajana Scholars at Risk Finlandissa, johon kuuluvat kaikki Suomen yliopistot. Kansainvälinen verkosto pyrkii edistämään akateemista vapautta sekä suojelemaan tutkijoita vainolta ja väkivallalta. Verkostolla ei ole omaa rahoitusta, vaan sitä haetaan esimerkiksi jäsenyliopistoilta tai säätiöiltä.

– Rahoituspohjaa on Suomessa laajennettava ja vaki-naistettava.

Tällä hetkellä Suomessa on toistakymmentä SAR-statuksen saanutta tutkijaa. Statusta haetaan kansainväliseltä sihteeristöltä, joka sijaitsee Yhdysvalloissa. Viime vuonna hakemusten määrä ryöpsähti, ja niiden käsittely ruuhkautui. Hakemuksia lisäsi muun muassa talibanien valtaannousu Afganistanissa, Turkin poliittinen kehitys ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan.

SAR-verkosto vetosi yliopistoihin, jotta nämä auttaisivat tutkijoita suoraan. Suomessa näin onkin tehty esimerkiksi sotaa paenneiden ukrainalaisten kohdalla. Myös venäläisiä tutkijoita on autettu.

– Kaikkialla maailmassa yliopistoilla on pohjimmiltaan sama tehtävä, ja sen puolustaminen globaalisti on osa työtämme. Muuten voimme lakata puhumasta yliopistojen globaalista vastuusta. •

Tutkimusetiikkaa yhteisön näkökulmasta

Saamelaisia koskevan tutkimuksen eettisissä ohjeissa yksilön rinnalle nostetaan yhteisö.

Jutuntekohetkellä helmikuussa saamelaisia koskevat eettiset ohjeet ovat loppusuoralla, ja suunnitelmissa on saada ne valmiiksi kevään aikana. Toisaalta kuukausi sinne tai tänne: saamelaiset ovat peräänkuullaneet ohjeita jo 1970-luvulta lähtien.

– Kautokeinosssa sijainneen Saamelaisinstituutin ensimmäinen johtaja Alf-Isak Keskitalo nosti esiin epäsymmetrian pohjoismaisten tutkijoiden ja saamelaisyhteisön välillä, Rauna Kuokkanen kertoo.

– Sen jälkeen on ollut lukemattomia puheenvuoroja ja seminaareja, joissa on keskusteltu saamentutkimuksen eettisten ohjeiden tarpeesta. Ohjeiden laatimista yritettiin yhteispohjoismaisella tasolla 2000-luvun alkupuolella, mutta se ei saanut tulta alleen.

Kuokkanen aloitti arktisen alkuperäiskansatutkimuksen tutkimusprofessorina Lapin yliopistossa vuonna 2017. Sitä ennen hän työskenteli kymmenen vuotta politiikkatieteiden ja alkuperäiskansatutkimuksen apulaisprofessorina Toronton yliopistossa Kanadassa.

Yksi puheenaihe ei vuosien aikana ollut muuttunut.

– Sanoin kollegoille, että joko alamme tekemään ohjeita tai lakkaamme puhumasta, että niitä tarvitaan. Muut olivat samaa mieltä.

Lähtökohtanamme toimivat muiden alkuperäiskansojen laatimat tutkimuseettiset ohjeet.

Haasteina pandemia ja rahoituksen puute

Keväällä 2018 perustettiin työryhmä, jonka jäseniksi kutsuttiin saamen- ja alkuperäiskansatutkimuksesta vastaavat professorit ja apulaisprofessorit Lapin, Oulun ja Helsingin yliopistoista sekä edustajat Saamelaiskäräjiltä, Saamelaismuseo Siidasta ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta.

– Lähtökohtanamme toimivat muiden alkuperäiskansojen laatimat tutkimuseettiset ohjeet. Aloitimme miettimällä, mitä keskeiset arvot ja lähtökohdat voisivat olla saamentutkimuksessa.

Alusta asti oli selvää, että työ edellyttää saamelaisyhteisön mukaan ottamista. Toisin kuin tieteenalalähtöisiä ohjeita, alkuperäiskansojen tutkimuseettisiä periaatteita ei voida tehdä vain tutkijoiden kesken.

– Alkuperäiskansojen tutkimuseettisissä ohjeissa on lähtökohtana nimenomaan yhteisöluottuvuuden tuominen yksilön rinnalle.

Lapin ja Oulun yliopistojen rehtorit myönsivät neuvottelujen jäl-

keen puolentoista vuoden rahoituksen osa-aikaisen sihteerin palkkaamiselle, minkä jälkeen Helsingin yliopisto jatkoi rahoitusta. Myös yhteisökuulemisille oli vaikea löytää rahoitusta. Lopulta sen myönsi Suomen

Kulttuurirahaston Lapin rahasto – juuri ennen kuin koronapandemia alkoi.

– Yhteisökuulemisissa aikataulu lyötiin lukkoon monesti, mutta joka kerta kuulemisia piti siirtää pandemiatilanteen takia. Pääsimme pitämään niitä vasta keväällä 2022.

Yhteisökuulumisia pidettiin saamelaispaikkakuntien lisäksi kolmessa kaupungissa. Yhteisöltä saatiin paljon kommentteja ja näkemyksiä, joiden pohjalta eettisiä periaatteita muokattiin laajasti.

Työryhmän rinnalla on toiminut laajempi neuvottelukunta, jossa on ollut mukana eri alojen tutkijoita ja saamelaisinstanssien edustajia. Kuokkasen mukaan on luonnollista, että osallistujilla on erilaisia näkemyksiä ohjeistuksen sisällöstä.

– Tämä on kultaisen keskitien löytämistä, ja silti ohjeisiin jää edelleen avoimia kysymyksiä.

”Tarvitsemme monenlaisia näkökulmia”

Kuokkasen henkilökohtainen kokemus Kanadasta on, että vaikka eri instituutioiden lupaprosessit vievät aikaa, oman tutkimuksen reflektointi eri näkökulmista parantaa tutkimuksen laatua.

– Toivottavasti saamelaisia koskevaan tutkimuk-

seen perustetaan myöhemmin ennakoarvioinnin toimikunta yhteispohjoismaisella tasolla. Kansallisella tasolla siihen eivät riitä resurssit.

Pian julkaistaviin ohjeisiin kuuluvat niin vastavuoroinen kuuleminen, kunnioitus, yhteinen pohdinta kuin tiedon palauttaminen yhteisölle. Toisaalta keskusteluissa on noussut esiin saamelaisten tutkimusuupumus.

– Osallistava tutkimus on hirveän tärkeää mutta myös kuormittavaa pienelle yhteisölle.

Kuokkasen mukaan on tärkeää, että tutkijalla on riittävät perustiedot ja tarvittava osaaminen, jotta tutkimukseen osallistuvien ei tarvitse ensin opettaa niitä tutkijalle.

– Kun opetan saamen- ja alkuperäiskansatutkimuksen johdantokurssia, aloittelevilla opiskelijoilla ja tutkijoilla on usein huoli siitä, voivatko he tutkia saamelaisia ja saamelaista yhteiskuntaa, jos he eivät itse ole itse saamelaisia.

– Vastaukseni on aina ollut kyllä, jos tutkimus on eettisesti kestäväällä pohjalla. Tutkimusta ja tutkijoita on edelleen vähän, ja tarvitsemme monenlaisia näkökulmia. Aiheen lisäksi on tärkeää pohtia menetelmällisiä valintoja, joihin eettiset kysymykset olennaisesti liittyvät. ●

Osallistava tutkimus on hirveän tärkeää mutta myös kuormittavaa pienelle yhteisölle.

Rehellisyyttä ja avoimuutta

TEKSTI MARIA PALDANIUS
KUVAT ELLI ALASAARI

Terhi
Rintamäki

Väitöskirjatutkija,
yhteiskuntatieteiden
tiedekunta

Tutkin väitöskirjassani henkirikosruumiiksi kutsumani väkivaltaruumiin matkaa rikospaikalta hautaan. Olen pyrkinyt pääsemään mahdollisimman lähelle tutkimuskohdettani ja hänen maailmaansa avatakseni uusia näköaloja vainajan matkaan. Tutkimukseni suurin eettinen kysymys kuuluu: onko ruumis ihmissubjekti vai todisteobjekti? Vastaus heijastaa eettistä sijoittumista ja ohjaa sopivuudentajun soveltamista käytännössä.

Tiedostan, että tutkimusasetelmani on poikkeuksellinen, ja tutkimukseeni liittyvät eettiset kysymykset ovat laajoja. Väkivaltakuolema aiheena ei voi täysin avautua elävälle, koska inhimillinen tieto on vajavaista. Sosiologina katse on tiivistettävä väkivaltakuoleman kautta avautuvaan sosiaaliseen maailmaan. Sen myötä eettiset kysymykset laajentuvat varsinaista tutkimuskohdetta etäämmälle. Aiheen arkaluontoisuus on vaatinut hienotunteisuutta, minkä takia itsesensuuri on ollut välillä ankaraa.

Vahingoittamisen välttäminen on tärkeä eettinen periaate. Tutkimuksessani siihen on liittynyt erityisesti ruumiiden ja muiden tutkimukseen osallistuneiden tunnistettavuuden poistaminen. Yksilöllisten seikkojen lisäksi myös henkirikostekojen yksityiskohdat olen jättänyt sanoittamatta.

Eettisten kysymysten pohdinta on pitkälti sijoittautumista ja itsen peilaamista tutkimusympäristöön. Sijoittautuminen helpottaa valintojen hahmottamista ja perustelua. Olen asettanut väkivaltarikoksen uhrin eräänlaiseksi tutkimukselliseksi omantunnon peiliksi. Tämä ajatus on auttanut jatkamaan ja katsomaan tutkimusaluettani laajemmin. Tutkimukseni aikana yllättävää on toisaalta ollut juuri tutkimukselliseen sijoittautumiseen liittyvien eettisten pohdintojen painokkuus sekä oman rajallisuuteni tunnistaminen.

Tutkimukseni on jo varsin pitkällä mutta toistaiseksi vailla rahoitusta. Viime aikoina olen pohtinut ajan jakamista työnhaun, rahoituksen hakemisen, tutkimuksen edistämisen ja muiden tärkeiden asioiden välillä keskittyen lähinnä viimeiseen. Orientoidun kuitenkin jo hengähdystauon jälkeiseen paluuseen tutkimukseni äärelle.

Petra
Falin

Lapin yliopiston
tutkimusetiikan tukihenkilö
Lapin korkeakoulukonsernin
eettisen toimikunnan
sihteeri

Työssäni näen tutkimusetiikan kaksi ääripäätä: eettisessä toimikunnassa käsittelemä tutkimussuunnitelmia koskevia lausuntopyyntöjä ja niihin liittyviä ennakoarviointeja. Toisessa roolissani toimin tutkijoiden puolueettomana ja luottamuksellisenä tukihenkilönä tilanteessa, jossa on syntynyt epäily hyvän tieteellisen käytännön loukkauksesta. Omalta osaltani pyrin edistämään sitä, että yliopistotason ohjeet ja prosessit ovat selkeästi aukikirjoitettuja ja tukevat tutkimuksen toteutusta sekä ongelmien ratkaisua.

Tutkimusetiikan piiriin kuuluvat kaikki tutkimukseen liittyvät eettiset ratkaisut. Yksinkertaisimmillaan tutkimusetiikka voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että pohditaan, keitä tutkimukseen osallistuu ja miten osallistujia informoidaan. Vaikeampia kysymyksiä tulee vastaan yleensä silloin, kun tutkimus voi aiheuttaa riskejä osallistujille, tutkijalle tai ympäristölle. Hyvin sensitiivisissä aiheissa yleinen eettinen haaste on se, että tutkimuksen avoimuuden ja yksityisyydensuojan vaatimus tuntuvat olevan ristiriidassa keskenään.

Yleisesti ottaen tutkimusetiikka on oleellinen osa tutkimuksen laatua. Tutkimusetiikan lisäksi puhutaan hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Se tarkoittaa toimintatapoja, joilla ylläpidetään luottamusta tieteen: rehellisyyttä, huolellisuutta ja avoimuutta.

Tutkimuksen eettisyyttä varmistetaan eettisen ennakoarvioinnin kautta ja noudattamalla eettisiä periaatteita. Aukikirjoitetut eettiset periaatteet ovat tutkijan tukena, mutta viime kädessä vastuu on tutkijalla itsellään. Tärkeää on, että tutkija kokee toimineensa oikein ja osaa perustella eettiset ratkaisut.

Työssäni olen myös nähnyt, että käsitykset eettisyydestä vaihtelevat maittäin ja kulttuureittain. Ei ole olemassa yhtä, yhteisesti jaettava näkemystä eettisestä tutkimuksesta. Kaikissa kielissä ei ole edes termejä tutkimusetiikalle. Tämä on yksi monista haasteista, joita kohtaan työssäni tutkimusetiikan tukihenkilönä.

*Soili
Nysten-
Haarala*

Tutkimusvararehtori,
Lapin yliopisto
Professori,
oikeustieteiden
tiedekunta

Tutkimusetiikka voidaan kiteyttää sanaan rehellisyys. Tutkimuksen täytyy olla luotettavaa ja tutkijan tulee päästä tuloksiin laadukkaalla ja luotettavalla tavalla. Mikään ei syö tutkimuksen uskottavuutta niin paljon kuin ilmi tulleet, vääristyneet tutkimustulokset. Eettinen tutkimus kannustaa yhteistyöhön ja avoimuuteen.

Voisi luulla, että eettisyys tutkimustyössä olisi itsensäselvyys. Se on kuitenkin helpommin sanottu kuin tehty. Pitkän urani aikana olen törmännyt niin plagiointiin, yhteisten tutkimustulosten ottamiseen omiin nimiin kuin ideoiden varastamiseen. Olen nähnyt tutkimusjohtajien joutuvan vaikeuksiin, kun he eivät ole havainneet epärehellisyyttä tutkimusryhmässään. Tutkimusetiikan opettaminen ei ole aivan yksinkertaista.

Opiskelijoiden tutkimuseiikan ongelmat voidaan usein laskea tietämättömyyden ja osaamattomuuden piikkiin. Aikaisemmin tutkimuseiikkaa ei edes opetettu. Pelkkä luentosulkeinen ei välttämättä riitä, sillä eettinen tutkimus opitaan käytännössä ja eettinen asenne täytyy sisäistää. Haavoittuvien ryhmien kanssa toimiminen vaatii erityistä herkkyyttä, jota on myös mahdollista oppia. Paras tapa oppia tutkimuseiikkaa on ongelmalähtöisyys sekä opiskelu eettisesti tiedostavassa ja vastuullisessa tutkimusryhmässä.

Lapin yliopistossa on nykyisin jo runsaasti tutkimuseiikan opetusta. Meillä toimii myös ihmistieteiden eettinen toimikunta, joka tekee ennakoarvion niissä tapauksissa, joissa tutkimukseen saattaa liittyä eettisiä ongelmia. Haasteet tutkijan täytyy kuitenkin itse hoksata. Eettisten rikkeiden mahdollisuus tulisi minimoida jo etukäteen varmistamalla, ettei niitä tarvitse käsitellä jälkikäteen, kun vahinko jo on tapahtunut.

Eettiset kysymykset ovat läsnä myös meidän kaikkien arjessa. Oma äitini on hoitokodissa, mihin liittyy paljon eettisiä kysymyksiä ja haasteita. Vanhojen ja sairaiden ihmisten kohtelu ei aina ole arvokasta, kun samaan aikaan yhteiskuntaamme vaivaa huutava resurssipula. Tällä hetkellä yksi eettinen kysymys, joka koskee meitä kaikkia, on vastuun ottaminen maapallon tilasta ja säilymisestä. ●

kolumni

ANNE SOINSAARI

Viestintäjohtajan sijainen,
Lapin korkeakoulukonserni LUC

” Vastuullisia valintoja tarvitaan myös tiedon hyödyntäjiltä.

MERI VÄYRYNEN

VASTUULLISIA RATKAISUJA

Suomessa on juuri pidetty vuoden 2023 eduskuntavaalit. Yksi Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry:n viesteistä uudelle hallitukselle on, että tutkittua tietoa kannattaa hyödyntää päätöksenteossa nykyistä paremmin – löydetäänhän sen avulla ratkaisut aikamme suuriin haasteisiin.

Koronapandemia osoitti tieteen yhteiskunnallisen ja inhimillisen merkityksen, kun tarvitsimme kipeästi rokotuksia tavataksemme taas toisiamme. Viimeisimmän Tiedebarometrin mukaan pandemia myös lisäsi suomalaisten luottamusta tieteeseen ja tutkijoihin, joskin tuo luottamus oli ollut samaisen barometrin perusteella vahvaa jo valmiiksi.

Tieteestä tekee luotettavan tiedeyhteisön asettamat tutkimuksen tekemisen raamit. Tieteellisten julkaisujen taustalla olevat systemaattiset prosessit ja tutkijoiden sitoutuminen tutkimuseiikkaan takaavat, että tutkittu tieto on varmempi tapa hahmottaa todellisuuden luonnetta kuin tuttavien kokemus tai Twitteristä bongattu mielipide. Myös Lapin yliopisto huolehtii hyvään tieteelliseen käytäntöön perehdyttämisestä ja tutkimuseiikan opetuksesta osana perus- ja jatkokoulutustaan ja ohjaa näin uusia tieteentekijöitä eettisesti kestäviin tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiin.

Vastuullisesti tuotetun tiedon merkitys korostuu ajassamme, jossa tahattomasti ja tahallisesti levitetty väärä tieto – misinformaatio ja disinformaatio – leviää sosiaalisen median alustoilla ennätysvauhtia. Esimerkiksi Venäjän hyökkäyssodasta Ukrainaan levitetään tällä hetkellä paljon harhaanjohtavia väittämiä ja propagandaa. Kun epätoden tiedon levittäminen helpottuu, todenmukaisen tiedon tuottajien yhteiskunnallinen rooli korostuu entisestään. Tiedebarometrin mukaan yliopistot ja korkeakoulut nähdään jo nyt luotetuimpina instituutioina heti poliisin ja puolustusvoimien jälkeen.

Kun tiedeyhteisö pitää huolta tieteen tekemisen laadusta, ihmiset voivat rakentaa maailmankuvansa tutkitun tiedon varaan myös tulevaisuudessa. Vastuullisia valintoja tarvitaan myös tiedon hyödyntäjiltä. Miten pitkällä olisimmekaan ilmastokriisin ratkaisussa, jos päätöksentekijät olisivat kuunnelleet tutkijoita ja hyödyntäneet tutkittua tietoa ilmaston lämpenemisestä jo 1970-luvulla maailman parhaaksi?

Tutkimus toisella sijalla

TEKSTI MARJO LAUKKANEN
KUVA ELLI ALASAARI

Apulaisprofessori Anna Nikupeteri on tutkinut pitkään ja eri kanteilta ilmiötä, joka on erityisen sensitiivinen. Väitöstutkimuksessaan hän paneutui eron jälkeisen vainon tunnistamiseen ja uhrien kohtaamiseen. Tutkimusta tehdessään Nikupeteri ymmärsi, että ilmiötä pitäisi tarkastella paitsi aikuisten myös lasten ja nuorten näkökulmasta.

Yleensä väkivaltatutkimukseen osallistuu henkilöitä, joilla akuutti tilanne on ohi. Vainon kohdalla on toisin, koska sitä on usein vaikea saada loppumaan. Siksi vainotut ovat tutkimushetkelläkin usein tilanteessa, jossa he kohtaavat henkistä ja psykologista väkivaltaa, häirintää sekä mahdollisesti fyysistä väkivaltaa.

– Miten tutkia eettisesti lapsia ja nuoria, joiden kohdalla vaino on yhä käynnissä? Nikupeteri kysyy.

Tämä on ollut alusta asti keskeinen kysymys hankkeessa, jossa on tutkittu lasten ja nuorten toimijuutta vanhempien eron jälkeisessä vainossa. Tutkimuksessa on tehty tiivistä yhteistyötä Tukikeskus Varjon kanssa.

– Yhdessä pystyimme pohtimaan, mitkä toimintatavat ja tutkimusmenetelmät olisivat mahdollisimman hyviä osallistujien hyvinvoinnin ja turvallisuuden kannalta.

Eettinen harkinta on läpäissyt koko prosessin aina tutkimuksen suunnittelusta aineiston keräämiseen, tallettamiseen, analyysiin ja julkaisuun asti. Yleiset tutkimuseettiset periaatteet eivät ole olleet riittäviä, vaan

CAPS:

Lasten tietävä toimijuus yksityisissä, moniammatillisissa ja yhteiskunnallisissa prosesseissa – Tapauksena vanhempien eron jälkeinen vaino (2017–2022)

Monitieteissä hankkeessa tutkittiin lasten ja nuorten tietoa ja toimijuutta vanhempien eron jälkeisessä vainossa sekä kehitettiin sensitiivisten ilmiöiden tutkimusmenetelmiä ja tutkimusetiikkaa. Aineistoa kerättiin lapsilta ja nuorilta, ammattilaisilta sekä vainoon liittyvistä oikeudellisista prosesseista.

Vastuullinen johtaja:

Merja Laitinen, Lapin yliopisto

Rahoitus: Suomen Akatemia

eettisiä kysymyksiä on pitänyt ratkoa hyvin tilannekohtaisesti.

– Myös moraalinen pohdinta on ollut tärkeää: mikä on lasten näkökulmasta oikea tapa toimia?

Väkivaltatyön ammattilaiset aineiston kerääjinä

Tutkimukselta edellytettiin eettistä ennakoarviointia, koska siihen osallistui alle 15-vuotiaita, joilla oli osallistumiseen vain toisen huoltajan lupa, ja koska sensitiivisen aiheen käsittelystä voisi pahimmillaan olla haittaa osallistujille.

– Olemme alusta asti tehneet tiivistä yhteistyötä väkivaltatyön ammattilaisten kanssa. Lasten ja nuor-

ten hyvinvointi ja turvallisuus ovat olleet koko ajan ykkösprioriteetteja. Tutkimusaineiston kerryttäminen on ollut niihin nähden toissijaista.

– Vaino sisältää riskin väkivaltaan, joka voi edetä jopa henkirikoksiin tai perhesurmiin. Tätä realiteettia vasten ratkaisut tehtiin.

Tutkittavien anonymisointi on ollut erityisen tärkeää tunnistamiseen liittyvien riskien takia.

– Mietimme välillä, olemmeko ylivarovaisia. Mieluummin kuitenkin pelaamme varman päälle.

Lasten ja nuorten kokemuksia selvitettiin tutkimushaastatteluissa ja terapeutustoiminnallisissa pienryhmissä, joiden kokoontumiset videoitiin. Molemmat aineistot keräsivät tutkijoiden sijaan väkivaltatyön ammattilaiset.

– He tunsivat lapset tai vähintään heidän äitinsä, joka oli vainon varsinainen kohde. Ammattilaiset olivat tilanteissa koko ajan läsnä ja osasivat huomioida lasten hyvinvoinnin, Nikupeteri kuvailee.

Lisäksi Tukikeskus Varjon työntekijät muun muassa refleктоivat pienryhmän toimintaa jälkikäteen ja kommentoivat tutkijoiden tekstejä.

Tutkimukseen osallistui myös kaksi nuorta kokemusasiantuntijaa, joista toinen oli mukana ohjausryhmässä. Heiltä saatiin Nikupeterin mukaan arvokasta tietoa.

Tärkeintä on auttaminen

Tutkimus on kiinnostanut eri alojen ammattilaisia, jotka työssään joutuvat kohtaamaan ja selvittämään vaikeita erotilanteita, niihin liittyvää vainoa ja erimuotoista väkivaltaa.

– Tilanteet edellyttävät usein moniammatillista yhteistyötä, jossa voi olla mukana niin sosiaali- ja terveyspalvelut, poliisi, oikeuslaitos, varhaiskasvatus kuin koulu.

Tutkimustulosten hyödyntämisessä väkivaltatyön ammattilaisten kanssa tehdyllä yhteistyöllä on ollut ratkaiseva rooli. He ovat esimerkiksi järjestäneet koulutuksia ja tuottaneet koulutusmateriaalia tutkimustuloksiin pohjautuen.

– Meillä on ollut emansipatorinen tiedon intressi. Halusimme, että tutkimus hyödyttäisi siihen osallistuvia. Tarkoituksena on ollut palauttaa lasten ja nuorten tuottama tieto prosesseihin, joissa heitä pyritään auttamaan.

Tämä on pyritty huomioimaan eri kohdissa tutkimusta. Esimerkiksi pienryhmien toiminta muodosti ryhmäterapiaprosessin, jossa tavoitteena ei ollut vain aineiston kerääminen vaan osallistujien auttaminen. •

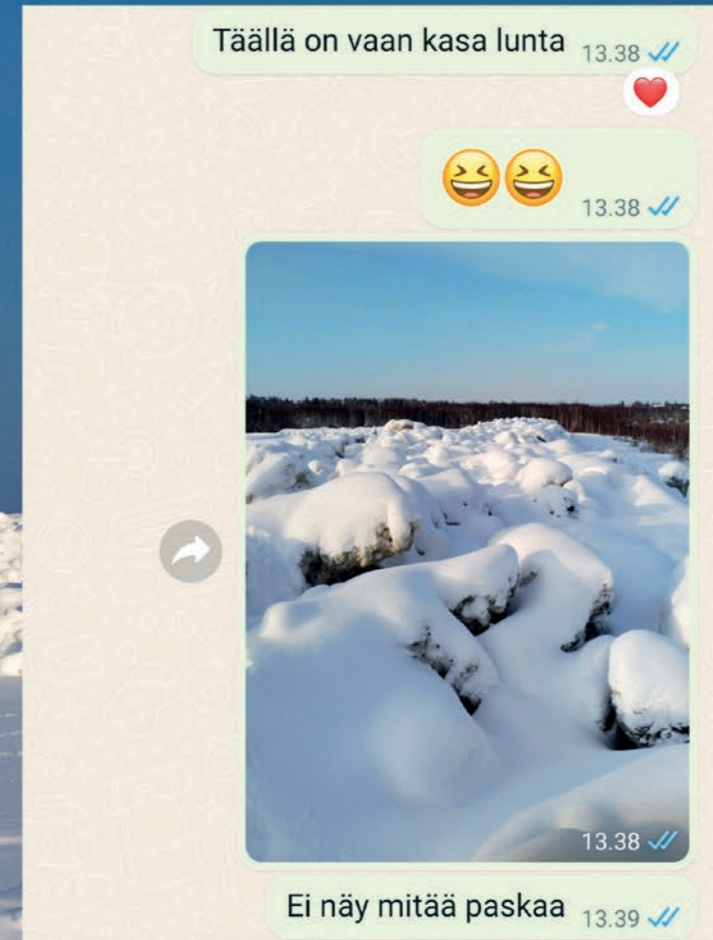
tuokio arktisessa

Lumenkaatopaikat kielivät kaupungin ja lumen välisten neuvotteluiden kulusta. Tiiviissä kaupunkirakenteessa lumi vie liikaa tilaa ja tuo hankaluuksia. Sieltä, minne lumi ei mahdu, se poistetaan.

Laskiaistiistaina poljin pyörällä reippain mielin yliopistolta Ylikylään. Lumen ja kaupungin välisistä suhteista kiinnostuneena sosiologian väitöskirjatutkijana tunnen erityistä vetoa ylimääräksi luokiteltuihin lumimassoihin.

Matkalla mehustelin, kuinka likainen hättälumi tulee näyttämään jännittävältä tämän aukeaman valokuvassa. Perille päästyäni totesin kuitenkin, että eihän lumi tottele. Edes tutkijaa.

Teksti & kuva
BIRGITTA VINKKA
Nuorempi tutkija, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

SUVI KORHONEN Opiskelija, soveltava taide, taiteiden tiedekunta

Vaihto-opiskelijat nauttivat Rovaniemellä luonnosta ja rauhasta

Suurin shokki Rovaniemellä on ollut todellakin tänne saapuminen. Kun lähdin Puolasta, lämpötila oli plussan puolella, mutta Rovaniemellä oli -25 astetta, naurahtaa Adrian Sawicki vaihto-opiskelukokemuksestaan.

Puolalainen Sawicki opiskeli Rovaniemellä matkailua vuoden 2022 kevään. Hän tykästy Lappiin niin paljon, että päätti jäädä asumaan ja työskentelemään Rovaniemelle myös kesäksi.

– Suosittelen muillekin vaihto-opiskelijoille kesän kokemista Lapissa. Olen sanonut kaikille tänä vuonna tulleeille, että kannattaa jäädä luku-kauden jälkeen tänne.

Sawicki korostaa useaan otteeseen, miten erilainen luontokokemus hänellä on ollut verrattuna kotimaahansa. Erityisesti valon vaihteleva määrä on ollut hänestä mielenkiintoista.

– Yötön yö oli todella kaunis. Jotkut ihmiset valittivat, että se vaikutti nukkumiseen, mutta minulle se ei onneksi ollut ongelma.

Tämän vuoden normaalia lauhempi talvi ei ole estänyt ukrainalaista Nataliia Chaikaa nauttimasta pakaskielien aktiviteeteista. Tammikuussa vaihto-opintonsa Rovaniemellä aloittanut Chaika on pitänyt erityisesti talvisesta luonnosta.

– Paras kokemukseni toistaiseksi on se, kun menimme katsomaan kavereiden kanssa jäätyneitä vesiputouksia Pyhälle. En ollut koskaan nähnyt mitään vastaavaa, se oli mahtavaa.

Rovaniemen rauhallisuuden lisäksi Chaika on pannut merkille Suomessa vallitsevan luottamuksen ilmapiiriin.

– Ihmiset ovat todella rehellisiä. En ole nähnyt missään muualla itsepalvelukahviloita, joissa luotetaan siihen, että asiakkaat

Nataliia Chaika pitää talvesta ja lumesta.

ELLI ALASAARI

maksavat ostoksensa itse.

Suomessa jo yli vuoden opiskellut ja työskennellyt Adrian Sawicki on suorittanut harjoittelun Lapin ammattikorkeakoulussa syksyn ja talven aikana. Nyt harjoittelu on kuitenkin tulossa päätöksensä, ja hän palaa pian Puolaan.

Sawicki toivoo, että hän pääsee palaamaan Rovaniemelle jo syksyllä.

– Pidän Lapista niin paljon, että päätin hakea Lapin yliopiston matkailututkimuksen maisteriopintoihin. Toivon todella, että pääsen sisään.

IIKKA SORVALI

blogi

TÄNÄÄN OTETAAN?

On selvää, ettei uusille opiskelijasukupolville kelpaa enää opiskelijatapahtumien vanhat raamit, joissa tarkoituksena on vetää pää täyteen. Tämä ei suinkaan tarkoita, että opiskelijat eivät enää haluaisi pitää hauskaa. Korona-aika painaa edelleen monia opiskelijoita, joten hauskanpitoa todella kaivataan. Tapahtumilta edelleen odotetaan yhdessä bilettämistä muun yhteisen tekemisen lisäksi. Tämä tarkoittaa vain sitä, että pelkkä alkoholi itsessään ei ole aktiviteetti tai ryhmäyttävä tekijä.

Monissa opiskelijajärjestöissä on jo pidempää panostettu esimerkiksi kulttuuritapahtumiin tai erilaisiin urheilutapahtumiin. Esimerkiksi omassa ainejärjestössäni Artiklassa järjestetään joka syksy syysvaellus, on järkätty museovierailuja, ystävänpäiväluistelua, kiekonheittokisoja ja "Artikla vs. tiedekunta" -voimannostokisa. On myös selvää, että jokaiseen tapahtumaan on ter- vetullut, vaikka ei alkoholia joisi.

FREYA, oikeustieteiden tiedekunta

Opiskelijaelämää Lapin yliopistossa.

Lue koko teksti: lapinyliopisto.blogspot.fi

Suomeksi Puolassa

Kiinnostus suomen kieleen yhdistää puolalaisia Anna Smoteria (vas.) ja Wanda Kamińskaa.

HERTTA HUOVILA

Helmikuisena keskiviikkoiltana Varsovan kaduilla on pimeää ja loskaista. Ainakin yhden baarin alakerrassa tunnelma on kuitenkin hilpeä: ilta on omistettu suomalaiselle karaokeille. Tapahtuman takana on fennistien ai-nejärjestö Majakka, ja osallistujat ovat pääosin suomen opiskelijoita Varsovan yliopistosta.

Kolmannen vuoden kandidaattiopiskelija Wanda Kamińska kertoo kiinnostuksen suomen kieleen heränneen jo lapsuudessa.

– Aloin joskus yhdeksänvuotiaana kuunnella suomalaisia rockbändejä, kuten The Rasmusta, HIMiä ja Apocalypticaa. Olin yleisesti kiinnostunut kielistä, ja suomi kiinnosti erityisesti, koska lempibändini olivat suomalaisia.

Muutama vuosi sitten kandidaatiksi valmistunut Anna Smoter taas muistaa lukeneensa netistä, että suomi on maailman kaunein kieli.

– Päätin perehtyä siihen lisää, ja ajattelin, että okei, tämä on ihan hullu kieli, tätä haluan opiskella, hän muistelee.

Kandidaatin tutkinnon suorittuaan Smoter on opiskellut Helsingin yliopistossa suomeksi yleistä kielitiedettä. Tällä hetkellä hän työskentelee Varsovassa IT-alalla suomenkielisessä ti-

missä. Edessä on kiperä valinta: jatkaako nykyisessä työssä vai lähteäkö takaisin Helsinkiin suorittamaan maisterin tutkintoa.

Kamińska suunnittelee mahdollista Erasmus-vaihtoa Suomessa. Tällä hetkellä hän opiskelee samanaikaisesti suomen opintojen kanssa kuvanveistoa Varsovan kuvataideakatemiassa.

– Tulevaisuudessa haluaisin ehkä voida jollain tapaa yhdistää suomen kielen ja taiteellisen työn, Kamińska pohtii.

Sekä Smoter että Kamińska ovat olleet Suomessa Opetushallituksen järjestämällä kesäkursseilla, joille voivat hakea ulkomaisissa yliopistoissa suomea opiskelevat.

– Kielen opiskelijoita on vähän. On mukavaa, että samasta asiasta kiinnostuneita ihmisiä tapaa esimerkiksi kesäkursseilla ja täällä karaokeissa, Kamińska toteaa.

Lempisanat suomeksi?

– Myötähäpeä. Se on tunne, jota tunnen aika usein, Kamińska nauraa: – En tiedä, että sille olisi vastinetta muissa kielissä.

– Hölkyn kölky, Smoter virnistää: – Koska se kuulostaa hauskalta.

HERTTA HUOVILA

Kirjoittaja on Lapin yliopiston opiskelija, joka asuu Puolassa.

MIIKA HÄMÄLÄINEN

Työhyvinvointia puolustava käräjätuomari

Jos haluat kehittyä, on hyvä saada kritiikkiä sellaiselta, joka haluaa rakentaa kanssasi lisää hyvää.” Käräjätuomari Mari-Lea Kovanen uskoo sosiaalityön professorin, tietokirjailija Brené Brownin ajatukseen. Nuorena ja vastavalmistuneena naisena Kovanen sai osansa toisenlaisesta kritiikistä. Siksi hän on omassa työssään halunnut rakentaa muita kannustavaa ja kannattelevaa työyhteisöä.

– Oman työn ja työyhteisön kehittäminen motivoi, ja se sopii innostuvalle luonteelleni.

Kovanen on työskennellyt perintätoimistossa, Suomen Tullissa ja viimeiset 13 vuotta Lapin käräjäoikeudessa. Siviiliosaston käräjätuomarina hän hoitaa riita- ja lapsiasioita.

– Työ on nopeatahtista ja hyvin itsenäistä. Päätökset tehdään itse, eivätkä muut voi niihin puuttua.

Työtehtävät ovat vaihtuvia ja haasteellisia. Oikeudenkäynnissä puheenjohtajana toimiminen on Kovasen mielestä suoraviivaisempaa, kun taas suljettujen ovien takana käytävissä sovitte-luissa jutut pääsevät helpommin ihon alle. Pienessä tilassa on läsnä suuria tunteita.

– Koen työni merkitykselliseksi, mutta myös vaativaksi. Tuomari tulee mukaan riitoihin vasta silloin, kun ne ovat vaikeita ja monisyisiä.

Kovanen toimii myös tuomioistuinharjoittelijoiden esihenkilönä ja valtakunnallisen Vastuutuomari-verkoston puheenjohtajana. Verkosto pyrkii yhtenäistämään käräjäoikeuksien käytänteitä ja luomaan erilaisia työtä tukevia työkaluja.

– Työelämän kasvaneet paineet näkyvät myös tuomioistuimissa. Siksi on tärkeää, että esimerkiksi tuomioistuinharjoittelut toteutetaan avoimesti samoilla periaatteilla. Tuomareiden hyvinvointi on huomioitava jo uran alkumetreillä.

Opiskelumistot kiteytyvät erityisesti kahteen sanaan: hauskanpitoon ja lukemiseen. Opiskeluaikojen merkitykselliset ihmissuhteet ovat yhä olemassa. Tenttikirjoja Kovanen ei ikävöi – nyt on aikaa myös muusta kirjallisuudesta nauttimiselle.

JAANA OJUVA

Mari-Lea Kovanen

Käräjätuomari, Lapin käräjäoikeus

- Valmistui Lapin yliopistosta oikeustieteen maisteriksi 2005
- Harrastaa joogaa, koiran kanssa ulkoilua, kuorolaulua Musiikkikoulu PopUpin Popkuoro Väreessä ja perheen kanssa retkeilyä.

Kieleni ei ole kadonnut

TEKSTI JAANA OJUVA | KUVITUS MERI NYMAN

Iäkäs rouva istuu perheensä ympäröimänä palvelutalossa Hetan kylässä, Enontekiöllä. Muistisairaus on pyyhkinnyt pois suurimman osan muistoista. Pois on pyyhkiytynyt myös arkinen suomen kieli. Vanhuksen tarinat soljuvat hänen lapsuudenkielellään, pohjoissaameksi. Sairaus on tuonut mukanaan kieli-muurin: osa nuoremmasta polvesta ei osaa enää saamea.

Anri Ronkaisen omakohtainen kokemus on yksi osoitus siitä, mitä saamen kielten uhanalaisuus voi tarkoittaa. Pohjoissaamea puhuu Suomessa arviolta noin 2 000 henkilöä, inarinsaamea ja koltansaamea reilusti vähemmän. Jokainen kielenpuhuja on tärkeä.

Ronkainen muutti parikymmentä vuotta sitten perheineen pois saamelaisalueelta, ja kielen käyttö väheni. Rovaniemellä hänen tyttärellään ei ollut mahdollisuutta opiskella saamea koulussa. Vaikka kielen käyttö perheen arjessa ei ollut enää päivittäistä ja sanoja unohtui, tärkeät perinteet ja kulttuuri eivät kadonneet mihinkään.

– Olen aina tehnyt paljon saamenkäsitöitä, perheemme saamenpuvut ja korut ovat minun tekemiäni. Perinnekäsitöihin minut perehdytti lapsuudenkotini naapurissa asuva norjansaamelainen mummo, Ronkainen muistelee.

Somás beaivi buohkaide!

Sáhtángo veahkehit mo nu?

Työelämä tarvitsee pohjoissaamen osaajia

Ronkainen työskentelee ohjaajana Luovin ammatillisessa erityisoppilaitoksessa ja opiskelee samalla Lapin ammattikorkeakoulussa restonomiksi. Kun Lapin yliopisto ja Lapin AMK tarjosivat syksyllä 2022 opiskelijoilleen mahdollisuuden suorittaa pohjoissaamen opinnot verkossa, päätös oli helppo.

– Kaksivuotiset opinnot on suunniteltu tukemaan työelämää, ja pystyn suorittamaan ne työn ohella verkossa. Unelmani on, että tulevaisuudessa pystyn auttamaan opiskelijoita heidän omalla kielellään.

Opinnot on suunniteltu nimenomaan työelämää palveleviksi, ja sivuaineopintoihin kuuluu myös saamenkielinen harjoittelu. Tällä hetkellä erityisesti sosiaali- ja terveysalalla sekä luokanopettajakoulutuksessa on tarvetta saamenkielisille ammattilaisille.

Lapin yliopiston pohjoissaamen opinnot 25 op

- Edellyttää saamen kielen taitoa
- Kesto kaksi vuotta, opetus etänä verkossa
- Sisällöt: saamen kielen asema, kieliopin kertaus, tekstitaidot, ammatillinen työkieli, didaktiikka luokanopettajille / työelämän toimintaympäristöt muille kuin luokanopettajille
- Tarjolla Lapin yliopiston ja Lapin AMKin opiskelijoille, avoimessa yliopistossa kaikille

ulapland.fi/pohjoissaame

Kieli vahvistaa identiteettiä

Tanja Härköselä kipinä kieliopintoihin syttyi omien lasten synnyttyä. Hän opiskeli saamea lapsuudenkoulussaan Utsjoella, mutta kotona kieltä ei käytetty. Saamenkielentaitoinen isä menehtyi Härkösen ollessa vielä nuori, ja moni asia jäi avoimeksi.

– Huomasin pohtivani, miten voisin välittää isäni perintöä omille lapsilleni. Se ei onnistuisi ilman pohjoissaamea, Härkönen kertoo.

Lapset pääsivät mukaan kielipesään, ja yliopistosta sosiaalityöntekijäksi valmistunut äiti ryhtyi herättelemään omaa sanavarastoaan. Nyt Härkönen suorittaa pohjoissaamen sivuaineopintoja sekä erityispedagogiikka avoimessa yliopistossa, ja hänen poikansa osallistuu saamen kielen etäopetukseen.

– Minun kieleni ei ole kadonnut minnekään, vaikka en ole aina päässyt käyttämään sitä.

Härkönen toivoo, että opinnot antavat ennen kaikkea rohkeutta kielen käyttämiseen sekä omassa arjessa että työelämässä.

– Ammatillinen haaveeni on, että tulevaisuudessa voisin työskennellä saamenkielisten lasten ja nuorten kuraattorina tai erityisopettajana.

Buot gielat leat divrasat.

Kielipesät muuttavat muotoaan

Usein sanotaan, että kieli on siirtynyt seuraavalle sukupolvelle, kun lapsi oppii puhumaan. Ronkaisen vanhin tytär opiskelee parhaillaan Oulun yliopiston Giellagas-instituutissa saamen kielen opettajaksi. Heidän perheessään äiti ja tytär oppivat yhdessä, oppien toisiltaan. Puhe palautuu Ronkaisen mukaan mieleen helpommin, kirjoittaminen on vaikeampaa.

– Joskus tyttäreni korjaa kirjoittamaani tekstiä. Kielen kirjoitusasu ei ole enää aivan sama, mitä itse opin lapsena.

Kieli on kiinni ajassa. Se muuttuu samalla, kun maailma muuttuu – ja moni asia on muuttunut sitten Ronkaisen ja Härkösen lapsuuden.

Heidän elämänsä pohjoissaamen kieli palasi verkko-opintojen myötä. Kieli on molemmille merkityksellinen. Se vahvistaa omaa identiteettiä ja kiinnittää tiiviimmin sukuun sekä koko saamelaiseen kulttuuriperintöön. He voivat työskennellä ja tarjota palveluita muille pohjoissaamen puhujille heidän omalla äidinkielellään.

Kielimuurit ovat kaadettavissa. •

Arktinen tiedenäyttely tuodaan ajan tasalle

TEKSTI ANNE RAJA-HANHELA | KUVAT SANTERI HAPPONEN

Tiedekeskus Arktikumin perusnäyttelyn uudistuksessa päivittyvät sisällöt, visuaalinen ilme ja esitystekniikat.

A rktikumin tiedekeskuksen nykyinen perusnäyttely Muuttuva Arktis esittelee pohjoisten alueiden olosuhteita, luontoa, kulttuureja ja monitieteistä arktista tutkimusta. Näyttely avattiin yleisölle huhtikuussa 2007. Moni asia on sen jälkeen muuttunut.

– Perusnäyttely on tullut tiensä päähän sekä sisältöjen, esitystekniikoiden että estetiikan puolesta. Ilmastomuutoksen myötä arktinen alue muuttuu nopeasti ja tutkimusta tehdään kiihtyvällä tahdilla. Uutta kerrottavaa on paljon, ja erilaisia tapoja esittää asioita tiedekeskusympäristössä on tullut huomasti lisää, kertoo näyttelysuunnittelija Leena Rantamaula.

Myös uudistuksen jälkeen perusnäyttely kertoo arktisesta alueesta, sen elämästä ja ilmiöistä. Vaikka aihepiiri säilyy, painotukset muuttuvat.

– Ajankohtaisista teemoista ilmastomuutos ja lajikat näkyvät sisällöissä nykyistä vahvemmin. Uusia aiheita ovat esimerkiksi ikirouta ja Pohjoisen jäämeren elämä. Lisäksi tuodaan enemmän esille tutkimustyön arkea.

Myös 1 000 neliömetrin näyttelytila kokee Rantamaulan mukaan muutoksia.

– Visuaalinen ilme muuttuu merkittävästi, ja nykyisiä rakenteita purkamalla saadaan lisää tilaa ja avaruutta. Uusien näyttelyelementtien suunnittelussa kiinnitetään huomiota siihen, että sisältö on nykyistä helpommin päivitettävissä.

Tutkimustietoon perustuvaa elämyksellisyyttä

Arktikumin tiedekeskus on osa Lapin yliopistoa, ja samassa rakennuksessa sijaitsee yliopiston Arktinen keskus. Tiedekeskuksen päätuottajan Nicolas Gunslayn mukaan yksinomaan arktisiin aiheisiin keskittyvän tiedekeskuksen ylläpito on osoitus Lapin yliopiston pitkäjänteisestä sitoutumisesta arktisen tiedon välittämiseen ja popularisointiin.

– Pysyvä tiedenäyttely on yksi konkreettinen esimerkki siitä, miten yliopistona vastaamme suuren yleisön ja ympäröivän yhteiskunnan tiedon tarpeisiin ja edistämme kestävän kehityksen tavoitteita.

Tutkijoiden ja näyttelyammattilaisten toimiminen samassa talossa tuo monia etuja.

– Konsultoimme Arktisen keskuksen tutkijoita näyttelyyn valittavista teemoista, ja tutkijat ovat kommentoineet näyttelykäsikirjoitusta. Tutkijoiden tiiviillä mukanaololla on varmistettu se, että näyttelyssä käsitellään asioita, jotka ovat ajankohtaisia myös tutkimuksessa, Gunslay kertoo.

Tiedekeskuksen tehtävänä on esitellä tiedettä ja tutkimusta, mutta kävijät odottavat myös elämyksiä. Mitä elämyksellisyys tarkoittaa arktisessa tiedenäyttelyssä?

– Minulle se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kävijä voi eläytyä tutkijan rooliin tai erilaisiin arktisiin ympäristöihin ja samalla tekemällä oppia erilaisista ilmiöistä. Tiedekeskuksessa elämyksellisyys ei koskaan ole pelkkää viihdettä, vaan mukana on aina tieteeseen pohjautuva sisältö, Rantamaula pohtii.

Yksi tila, monta kohderyhmää

Arktikum-talo näyttelyineen on Rovaniemen suosituimpia käyntikohteita. Koronavuosien jälkeen vuonna 2022 talossa vieraili jälleen yli 100 000 kävijää. Ennätysvuonna 2019 kävijöitä oli 129 000, eivätkä matkailijavirrat ole ennusteiden mukaan ainakaan vähenemässä.

Kansainväliset matkailijat ovat vain yksi kohderyhmä. Näyttelyllä halutaan palvella myös paikallisia asukkaita, kotimaisia vierailijoita ja koululaisryhmiä. Lisäksi näyttelyä hyödynnetään Lapin yliopiston opettajaopiskelijoiden pedagogisessa harjoittelussa. Vierailijoiden erilaiset lähtökohdat ja -tiedot pyritään ottamaan suunnittelussa huomioon. Rantamaula kuitenkin muistuttaa, että tiedon ja tieteen yleistajuistaminen ei tarkoita ilmiöiden esittämistä yksinkertaisina.

– Tiedekeskusnäyttely on kaikenikäisille paikka oppia ja pohtia asioita. Kaikkeen ei tarvitse löytyä valmiita vastauksia, vaan näyttelyn tarkoitus on herättää ajatuksia ja myös uusia kysymyksiä.

Tiedekeskusnäyttelyn uudistaminen on monivaiheinen prosessi, johon kuuluu paljon huomioon otettavia asioita sisällöllisistä kysymyksistä teknisiin ratkaisuihin. Suuresta työmäärästä huolimatta sekä Rantamaula että Gunslay kokevat työn hyvin antoisaksi.

– Parasta on, että oppii itekin koko ajan uutta, saa syventyä kiinnostaviin sisältöihin, käyttää luovuutta ja työskennellä monien eri alojen ammattilaisten kanssa. Palasia on paljon yhteen sovitettavaksi, mutta kun siinä onnistutaan, on lopputulos hyvin palkitseva. ●

Näyttelysuunnittelija Leena Rantamaula ja tiedekeskuksen päätuottaja Nicolas Gunslay odottavat innolla uuden perusnäyttelyn toteutusvaihetta. Suunnitelmat viimeistellään tämän vuoden aikana, ja rakennustyöt on tarkoitus aloittaa seuraavan talvisesongin jälkeen.

Lehtivihreän kautta ihmissyyden ytimessä

Kuvataiteilija Jenni Eskola pohtii kasvivärien avulla muutosta, joka on käynnissä koko ajan ja jota emme usein edes huomaa.

TEKSTI PILVIKKI LANTELA
KUVAT ELLI ALASAARI

Valmistuttuaan kuvataideakatemiasta vuonna 2012 Jenni Eskola keskittyi piirtämiseen. Vuosikymmenen aikana Eskolan teokset ovat kuitenkin muuttuneet radikaalisti: piirroksista maalauksiksi, yksityiskohtaisista abstrakteiksi, mustavalkoisista ja harmaasävyistä värillisiksi. Muutoksesta huolimatta Eskola itse kokee, että hän on koko ajan tutkinut teoksissaan samaa, ihmissyyden perimmäisiin kysymyksiin kytkeytyvää teemaa.

– Tiivistettynä pohdin aikaa ja muutosta. Arjessa ja ihmisessä kaikki saattaa näennäisesti näyttää olevan samalla tavalla, vaikka itse asiassa muutosta tapahtuu huomaamatta jatkuvasti. On monia asioita, joita emme huomaa tai ymmärrä kuin ehkä vasta jälkepäin.

Eskolan taiteellinen työskentely sai uuden suunnan vuonna 2015, kun hänen tekemänsä vehnänorasmehu läikkyi pöydälle. Vihreän mehutahrin kaunis sävy ja siinä tapahtunut muutos vangitsi taiteilijan huomion. Tästä lähti idea maalata lehtivihreällä, ja näin Eskola palasi jälleen siveltimeen ja telan ääreen.

Kysymys oli nimenomaisesti palaamisesta, sillä tuolloin piirtäen työskennellyt Eskola oli keskittynyt opinnoissaan maalaamiseen.

– Suhteeni maalaamiseen oli ongelmallinen. En kokenut, että minulla olisi omaa jälkeä, enkä tiennyt, miten käsittelisin haluamiani asioita. Piirtäminen tuntui yksinkertaisemmalta ja vapaamalta.

Piirros- ja näyttelyprosessit olivat kuitenkin henkisesti raskaita.

– Saatoin piirtää vuoden ajan kuvia, jotka olivat esillä kuukauden mutta jotka näyttelyn jälkeen tuhosin tarkoituksellisesti.

Yksi esimerkki tämäntyyppisestä työskentelystä oli Eskolan näyttely galleria Aarnissa vuonna 2012, jossa Eskolan huolella tehdyt valo-

Näkymä näyttelystä Valööri, 2022, etualalla lattialla sarjasta Evergreen 2022, lehtivihreä paperille.

kopiomaiset piirrosinstallaatiot oli liisteröity seinään. Näyttelyn lopuksi teos revittiin irti seinästä.

– Tämä oli raivokas tapa tutkia muutosta, hajoamisen ja tuhoamisen kautta. Siirtyminen maalaamiseen lehtivihreällä ja kasviväreillä on paljon hienovaraisempi tapa tutkia samaa asiaa – sitä että asiat eivät ole pysyviä.

Alati muuntuva kokonaisuus

Eskola on työstänyt vuodesta 2015 *Evergreen*-sarjaa: pelkistettyjä, paperille lehtivihreällä maalattuja pin-toja. Sarja on taiteilijalle performatiivinen, alati muuntuva kokonaisuus. Muutoksena aiempaan näitä teoksia voidaan esittää uudelleen, mutta ei koskaan täysin samana kuin aiemmin.

Sarja mahdollistaa muutoksen tutkimisen pidemällä aikavälillä, sillä yhden näyttelyn aikana muutos saattaa olla lähes huomaamatonta.

– Työskentelyni ja hitaan muutoksen tarkastelu on tapani asettua vastahankaan suhteessa yhteiskunnan

kiihkeään rytmiin ja paineeseen tuottaa jatkuvasti jotain uutta. Tällä hetkellä ajattelen, että *Evergreen*-sarja tulee valmiiksi vasta silloin, kun viimeinen sarjaan maalaamani osa lopettaa muuntautumisen.

Sarjaa säilytetään pimeässä, sillä kasvivärit reagoivat UV-valoon. Värien haalistumiseen vaikuttaa myös paperin ph-arvo. Muutos ei ole kuitenkaan täysin ennakoitavaa, ja juuri prosessin hallitsemattomuus kiehtoo Eskola.

– Pidän siitä, että materiaalilla on niin sanotusti oma luonne. Itse tehtyjen värien kanssa täysin saman asian tekeminen kahdesti ei onnistu, prosessi on yllätyksellinen.

Eskola kerää kasveja kesäisin esimerkiksi suvun kesämökin pihasta.

Lehtivihreän hän valmistaa erilaisista vihreistä kasveista mehupuristimella. Muita värejä taiteilija tekee kasvien kukintojen terälehdistä niitä keittämällä.

Itsetehty kasviväri on hyvin ohutta ja ominaisuuksiltaan lähellä mustetta, eikä siihen lisätä side- tai täy-

"Olen oppinut kasviväreistä paljon, mutta ne yllättävät uudelleen ja uudelleen."

teaineita. Värien intensiteetti ja muut ominaisuudet riippuvat kasvista ja todennäköisesti myös valmistusprosessista. Osa väreistä pilaantuu nopeasti, mutta Rovaniemellä Eskolalla on mukana myös viime kesänä valmistettua väriä.

– Tällä hetkellä olen ihastunut punaisesta begoniasta valmistettuun maaliin, josta saa oikeastaan kaikki värit paitsi mustan. Olen oppinut kasviväreistä paljon, mutta ne yllättävät uudelleen ja uudelleen.

Eskola maalaa siveltimellä, telalla ja käsin. Työ on toisteista, ja sen tavoitteena on tasainen väripinta. Teos syntyy materiaalisessa prosessissa, johon vaikuttaa paitsi taiteilija, myös paperi, väri ja ympäristön olosuhteet.

– Minua kiehtoo se, että väri ja valon yhteisvaikutuksesta maalauksesta saattaa alkaa paljastua asioita, jotka rikkovat hallitun lopputuloksen.

Ensimmäistä kertaa Rovaniemellä vieraileva Eskola odottaa residenssijaksolta rauhaa ja tilaa kokeiluille, mahdollisia sivupolkuja, jotka voivat olla siemen jollekin uudelle.

Taiteellisen työn ihanuus on siinä, ettei voi tietää, mistä jokin asia tulee tai mihin se vie.

– Paperin herkkyyttä vie hättää minua, mutta täällä aion tehdä kokeiluja myös muille pohjille. ●

Jenni Eskola

- s. 1982
- Asuu ja työskentelee Tampereella.
- Valmistui kuvataiteen maisteriksi Kuvataideakatemiasta 2012
- Teoksia esillä yksityis- ja ryhmänäyttelyissä muun muassa tm•galleriassa, Amos Andersonin taidemuseossa, Wäinö Aaltosen museossa ja Forum Boxissa
- Teoksia muun muassa Wihurin rahaston, Saastamoisen säätiön, Helsingin taidemuseon (HAM) ja Valtion taideteostoimikunnan kokoelmissa
- Harrastaa puutarhanhoitoa
- Näyttely Galleria Valossa Arktikumissa 30.4.2023 asti.

Hetkessä hengittämistä ja tarkkaa kontrollia

TEKSTI JA KUVAT MERI VÄYRYNEN

Kun yliopistonlehtori Outi Kyrö-Ämmälä oli lukioikäinen, hän myi kaikki ratsastustavaransa. Teini oli vakaasti päättänyt, että lapsuudessa alkanut harrastus oli nyt ohi. Toisin kävi, sillä hevosharrastus jatkui tauon jälkeen ja omia hevosia Outilla on ollut kolme kappaletta. Nykyisen Nella-hevosensa hän omistaa yhdessä tyttärensä kanssa. He maksavat puoliksi kaikki kulut.

– Se pelastaa kaiken. Yksiö Rovaniemen keskustassa on halvempi kuin hevosensa karsinan vuokra, eikä se suinkaan jää ainoaksi kuluksi, Outi kertoo.

Vaikka rakkaaseen harrastukseen uppoaa paljon aikaa ja rahaa, se on sen arvoista. Outi näkeekin hevosensa kanssa vietetyn ajan ja ratsastuksen henkisenä voimavarana. Hän käy vähintään kolme kertaa viikossa tallilla ja harjoittelee Nellansa kanssa kouluratsastusta Rovaniemen ratsastuskeskuksen ympärivuotisessa maneesissa. Aikaa hurauttaa tallilla kerrallaan vähintään kaksi tuntia.

– Olen joskus tullut pää höyryten yliopistolta tallille. Vielä parkkipaikallakin saatan puhua puhelimesta työasioita. Mutta sitten kun ajan tallin jälkeen kotiin, teen sen vihellellä, Outi naurahtaa.

Outi kuvailee, että ratsastaminen on täyttä keskittymistä hetkeen. Muuta ei voi ajatella, sillä alla on iso eläin, joka on herkkä paitsi ympäristölle myös kaikille ratsastajansa eleille. Hevonen on saaliseläin, joten säikähtäessä sen ensimmäinen reaktio on juosta karkuun. Silloin voi käydä vahinko ja lentää kyydistä, ennen kuin ehtii kissaa sanoa.

– Jos esimerkiksi työasiat pyörivät mielessä hevosensa selässä eikä keskity yhteistyöhön hevosensa kanssa, niin se homma lässähtää siihen. Sen takia on keskityttävä olemaan hetkessä elävän olennon kanssa ja siihen, minkälaisia käskyjä antaa hevoselle. Siinä ollaan yhtä.

– Ratsastaminen ei ole pelkkää selässä istumista, vaan ratsastajan täytyy olla toiminnan ja lauman johtaja. Hevosensa selässä pitää tehdä koko kropalla töitä ja tavallaan kantaa liike. Jos lössöttää, niin hevonenkin on ihan löysä. Kun kontrolloit kehoasi, niin hevonenkin kantaa itsensä aivan eri lailla.

eskon puumerkki

HUOMIO, KÄÄNNÖS OIKEAAN – PÄIN!

Alkuaan pakotetusta etäopiskelusta ja rajautuneesta sosiaalisesta läheisyydestä on kehkeytnyt uusi musta. Etäopintoja kehittämällä pyritään olemaan tulosvastuullisia, tuottamaan enemmän opintopisteitä ja valmistautuneita. Eräs kustannustehokas edistysaskel on viritää opettajien potentiaalia maksimikapasiteettiin. Ihmisläheisellä palvelumuotoilulla puolestaan voidaan tuottaa erilaisia etäopintopolkuja, jotka kaikki vievät tutkintoon. Arvokkaat opintopisteet kilahtavat opintorekisteriin sekä kaunistavat yliopiston seurantalastoja. Onko kyseessä tavoiteltu win-win-tilanne? Toiminnan piilevä liiketaloudellinen ontologia tekee etäopinnoista palveluja, opiskelijasta asiakkaita sekä opettajista asiakaspalvelijoita. Tällöin emme ole enää yliopistomaailmassa, olemme osa koulutustaloutta.

Tätä kirjoittaessani toteutui J.B.S. Haldanen ennustus: ”Tulevaisuudessa mikä tahansa, mikä ei ole tapahtunut, tapahtuu.” Tässä viittaa muun muassa Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulun linjanvetoon sallia älyn käyttö opinoissa, myös muun kuin oman. Tekoälyn sallimista perustellaan työelämäkäyttöisyydellä ja koulutustaloudellisella resurssilähtöisyydellä.

Kehitys kehittyy, mutta on aiheellista kysyä, minkä tai kenen kehitys. Väitän, että perinteisiin yliopisto-opintoihin liittyvä kriittinen lähestymistapa ei kehity ”tänne heti kaikki ja nyt” -nappia painamalla. Tavoiteltu kriittisyys merkitsee analysointitaitoa, kykyä hahmottaa kokonaisuuksia ja pureutua ilmiöiden syväkenteisiin – jopa haastaa niitä. Rakentavan kriittisyyden syntyyn liittyy teknologian ohella barardilaista yhteismuotoutumista performatiivisen tekemisen, myös virheellisen, yhteydessä. On hyve viipyillä vaikeuden kanssa – harjaantua ongelmallistamaan. Etsiä uteliaasti yllättäviä ajattelemisen mahdollisuuksia ja uppoutua kimuranttiin, kerroksellisen kanssaoielun kudelman. Kehkeytymisestä on tulevaisuuden kestävä työelämätaidot tehty.

On yliopistoväen tehtävä problematisoida antroposeenin ajan uskoa teknologian kaikkivoipaisuuteen, kykyyn ratkaista ongelmat meidän puolestamme. Tämä vääräuskoisuus vie koulutustalouden kohti Timo Harakan nimeämää datakapitalismia, jossa tieto on harvoin valtaa. Taho, joka omistaa ne data-massat, joilla tekoäly ja koneoppiminen ruokitaan, määrittää tietoa louhivien maailmankuvaa ja estää toisia. Tekoäly on yhä uskottavampien kloonien ja valetodellisuuksien tuottaja, eikä pyyteetön ja objektiivinen oraakkeli. On syytä pysähtyä ja kysyä, mille me tulevaisuutemme luovutamme. Vai otammeko itse vastuun tulevaisuudesta? Tehdyt ratkaisut – ne oikeat tahi väärät – kantavat tällä kertaa yli sukupolvien.

” Kehkeytymisestä on tulevaisuuden kestävä työelämätaidot tehty.

VESA MARKUKSELA
Yliopistonlehtori, johtaminen,
yhteiskuntatieteiden tiedekunta

JENNA PÄLÄS, SALLA JUTILA
JA MARIA HAKKARAINEN

JAKAMISTALOUDEN KULUTTAJAOPAS:

Miten toimin vastuullisesti
käyttäjänä ja tarjoajana
jakamistaloudessa?

MTI:n julkaisuja, Matkailualan tutkimus- ja
koulutusinstituutti, 2022

TEKIJÖIDEN KOMMENTTI:

Olemme tutkineet jakamistaloutta eri näkökulmista useiden vuosien ajan. Tutkimuksissa olemme huomanneet, että ihmiset eivät usein ymmärrä jakamistalouden myötä muuttunutta kuluttamisen toimintaympäristöä. Perinteisessä kuluttamisessa, jossa yritys tarjoaa palveluita kuluttajalle, roolit ja vastuukysymykset ovat varsin selkeitä. Jakamistalouden alustoilla toimintaympäristö on paljon moninaisempi ja vaihtelevampi. Alustalla tuotetta tai palvelua tarjoavan profiiliin takana voi olla yritys tai yksityishenkilö, ja samalla profiililla voi toimia niin tarjoajan kuin käyttäjänkin roolissa.

Laatimamme oppaan avulla pyrimme lisäämään tietoisuutta siitä, että jakamistalous siirtää monin tavoin vastuuta kuluttajille. Kuluttajan tulee esimerkiksi tutustua huolellisesti vastapuolena olevan tarjoajan tai käyttäjän profiiliin ja annettuihin arvioihin. Myös alustan käyttöehdot vastuiden jakautumisessa on syytä tuntea ennen kauppooja: alustat eivät välttämättä vastaa vahingoista tai tarjoa apua kiistatilanteissa. Annamme oppaassa myös suosituksia vastuullisena kuluttajana toimimiseen.

JENNA PÄLÄS, SALLA JUTILA
JA MARIA HAKKARAINEN

KIMMO HUTTU

TIETOPERUSTAISUUS PERUSOPETUKSEN DIGITAALISEN TRANSFORMAATION HALLINNASSA

Systeminen näkökulma tietoperustaisuuden rakentumiseen

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 350, Lapin yliopisto 2023, Rovaniemi

Väitöskirjan tutkimuskohteena on digitaalisen muutoksen hallinta perusopetuksessa. Tutkimus analysoi perusopetuksen digitalisaation hallintaan sekä teknologia-kyvykkyyden kehittämiseen vaikuttavia mikro- ja makrotason yksilöriippuvaisia, organisaationaalisia ja institutionaalisia tekijöitä.

Tutkimus tuottaa perusopetusjohtajien näkemysten sekä monitieteisen teoreettisen viitekehyksen vuoropuhelussa systemisen tulkinnan hallinnan rakentumisesta. Systemisyys on ymmärrystä siitä, miten institutionaalisen ohjauksen rakenne-, prosessi- ja sisältövalinnat vaikuttavat opetuksen ja oppimisen teknologiavaihtoihin lopulta yksittäisen opettajan näkökulmasta. Kuntaitsehallinnon orientoimana digitalisaatio edistyy ja eriytyy paikallisesti sekä tarvitsisi tuekseen selkeämmät kriteeristöt.

VÄITTELIJÄN KOMMENTTI:

Tutkijaroolini on eräänlainen synteesi luokanopettajan työssä omaksumistani kehittäjä-, kyseenalaistaja- sekä soveltajarooleista. Opettajan työn kehittäminen on jatkuvaa tasapainoilua muutoksen arvottamisen ja traditioiden vaalimisen välimaastoissa.

Tutkimukseeni osallistuneet perusopetusjohtajat avasivat suoralla puheellaan hallinnan moniulotteisuutta sekä monitasoisuutta. Perusopetuksen teknologiakulttuuri rakentuu erilaisten jatkuvuuksien ja hitauksien ehdoilla. Yksittäisillä yksilöillä on teknologian omaksumisessa roolinsa, mutta organisaationaalista kehittymistä määrittävät keskeisesti systemiset reunaehdot.

Perusopetuksen eettiset ihanteet velvoittavat teknologiakäytön systemiseen hallintaan. Puheet tärkeiksi koetuista arvoista edellyttävät konkreettisia tekoja rinnalleen. Teknologisen kehityksen tuottamat myös negatiiviset seuraukset pakottavat perusopetusta etsimään teknologialle perustellumpaa roolia. Reaktiivisen ja ennakoivan sekä paikallisen ja systemisen kehittämisen väliillä tulisi löytää tasapaino.

KIMMO HUTTU

KM, luokanopettaja, Kuusamo

- Kasvatustieteen maisteri 2005, Lapin yliopisto
- Koillismaan lisensiaattikoulutusohjelma 2008–2012
- Osallisena perusopetuksen teknologiaorientoituneissa paikallisissa, alueellisissa sekä kansallisissa kehittämishankkeissa sekä prosesseissa 2002 alkaen
- Harrastaa lintuja, vaellusta, perhokalastusta, tietokonepelaamista ja korukivenhiontaa sekä on radioamatööri

KATRI HUTTU

KIDE

käytävägallup

Koonnut SARI VÄYRYNEN

Mitä odotat tulevaisuudelta?

Kide-lehti kysyi yliopistolaisilta tulevaisuuden odotuksista Gallupissaan, johon pystyi vastaamaan post-it -lapuilla pääkampuksella. Tässä on vastauksista osa.

LAPIN
ENERGIAA
♥♥♥

PÄÄSISPÄ
LOMALLE ILMAN
HUOLIA
RAHASTA

Sitä kun
asun hienossa
kodissa ja
ahistaus vähemmän

ILMASTOKRIISI
ISKEE

Häitä/
Vaimoa

KASVUA

Päästä
Pois
Zapista

Hyviä
yöunia

AURINKA
RAKKAUTTA
HYMYÄ
JA ONNEL-
LISUUTTA

jospa sifä
jostus turtis
ittensä tarpeelli
seksi

läheisyyttä
x
turvaa
—> haleja kiitos

RAUHA

Shanghain
dieettiä

♥
onne a, terveyt-
tä & oman ♥
paikan löytä-
mistä maail-
masta ♥

EUROVIISUT
SUOMESSA
2024 ♥

TOP 5

Arktisen puutarhan kauneimmat kukat

Arktinen puutarha sijaitsee Arktikum-talon ympärillä Ounasjoen rannalla Rovaniemellä. Suositulla ulkoilualueella esitellään pohjoisessa selviytyviä kasvilajeja, kuten tunturikasvillisuutta. Arktista puutarhaa ylläpitää Lapin yliopisto.

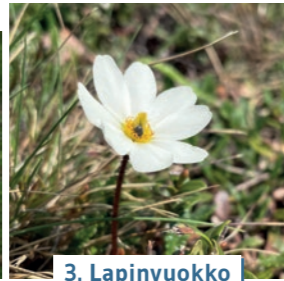
Lähde: Marjo Laukkanen

5. Puna-ailakki

4. Kullero

3. Lapinvuokko

2. Puolukka

1. Lapinorvokki

Voimapaikkani

PINJA METSÄKOIVU

Voimapaikkani on Ounasvaaran metsä. Palaan sinne aina uudelleen ja jokaisena vuodenaikana. Kävelen, juoksen, pyöräilen tai hiihdän. Valitsen polkuja summamutikassa. Talvisin etenen usein umpihangessa. Olen käynyt samoissa paikoissa jo lapsesta lähtien. Siitä huolimatta yleensä olen eksyksissä, mutta ladulle tultuani olen taas tallessa. Ounasvaaran metsäpoluilla on aina turvallista, koska eksyksissäkin koen olevani turvassa. Yritän edetä yksin ja välttää muita, vaikka alueella on paljon muitakin ulkoiljoita. Ainoastaan suppilovahverojen aikaan käyn samoissa paikoissa. Olen kaivanut lempisieniäni myös jäähileen alta. Ounasvaaran metsäreissuilla mieleni rauhoittuu ja ajatukset pääni sisällä lupautuvat, että kaikki järjestyy.

PINJA METSÄKOIVU

Yliopisto-opettaja, graafinen suunnittelu, taiteiden tiedekunta

TYÖPÄIVÄNI

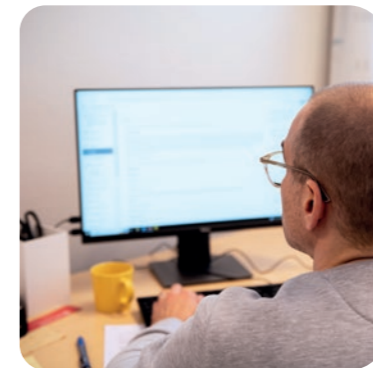
Työntekijä:

Juha Koskela, yliopisto-opettaja, sosiologia

Työpaikka:

Yhteiskuntatieteiden A-siipi, Lapin yliopiston pääarakennus.

”Teen myös etätöitä kotonani Vantaalla ja Helsingin yliopiston Kaisa-talon kirjastossa.”

KUVAT ELLI ALASAARI

Yliopisto-opettajan työpäivä

8.25 Polkupyörällä Korkalovaarasta yliopistolle. Pakkasta 25 astetta. Hetki menee sormia sulateltaessa.

8.30 Sosiologian kandiseminaarin valmistelua. Pari opiskelijaa ilmoitti olevansa kipeänä, mutta he haluavat silti osallistua seminaariin etänä. Käyn tarkistamassa seminaarisalin tekniikan etäyhteyksien osalta. Koska opetustiloista ei löydy kameraa eikä mikrofontia, käyn lainaamassa tiedekunnan yhteistä mikrofontia ja hankin sille usb-jatkojohdon. Kameraa ei tällä aikataululla saa mistään, joten se täytyy unohtaa. Sitten säätämään Teams-yhteys auki ja valmistautumaan opetukseen.

9.15 Opetus alkaa. Seminaarissa käsitellään opiskelijoiden kandidaatintutkielmien tutkimussuunnitelmia.

11.30 Lounas Fellissä kollegoiden kanssa.

12.00 Lounastauolla vastaan pariin viestiin, jotka liittyvät omien opettajan pedagogisten opintojen suorittamiseen, ja täydennän lyhyesti opintoihin liittyvää ryhmätehtävää.

12.30 Seminaari jatkuu. Ehdimme käsitellä tälle päivälle suunnitellut tutkimussuunnitelmat hieman etuajassa.

14.00 Kahvitauko ja lyhyt reflektointi kollegan kanssa kandiseminaarin ohjauksesta.

14.30 Seuraavan päivän seminaarissa käsiteltävien tutkimussuunnitelmien lukeminen ja muistiinpanot kommentointia varten.

15.30 Vielä hetki esityksen suunnittelua Sosiologipäiville: lähinnä lukemista ja asian mietiskelyä.

16.15 Pyörällä takaisin Korkalovaaraan.

” Työpäiväni ovat keskenään hyvin erilaisia. Tämä oli tyypillinen opetuspäivä, jolloin iso osa ajasta kuluu opetukseen ja sen valmisteluun. Jos ei ole opetusta, edistän väitöstutkimustani kirjoittamisen ja lukemisen merkeissä.

hiutaleita

KALLE LAMPELA
Apulaisprofessori,
taiteiden tiedekunta

” Pohjoismaiden
vertailussa Suomi jää
omaan lokeroonsa.

MARKO JUNTILA

YHDENVERTAISUUS JA USKONNONVAPAAUS EIVÄT VIELÄ TOTEUDU KOULUSSA

Uskonnonopetuksesta on taas keskustelu. Esille on noussut näkemys, että katsomusaineen päivitykselle olisi tarvetta.

Turun arkkihiippakunnan piispa Mari Leppänen pohti Helsingin Sanomien kolumnissaan vuoden alussa, josko olisi jo uuden katsomusaineen aika. Aiheesta uutisoitiin laajemminkin samoihin aikoihin. Uutisissa kerrottiin, että Opetushallitus perusti joulukuussa kehittämistyöryhmän pohtimaan katsomusaineiden opetuksen uudistamista.

Pohjoismaiden vertailussa Suomi jää omaan lokeroonsa. Muissa Pohjoismaissa on jo käytössä kaikille koululaisille yhteinen katsomusaine, mutta Suomessa vallitseva käytäntö on yhä se, että vanhempien katsomus määrää lapsen joko uskonnotunneille tai elämäkatsomustiedon tunneille.

Evangelisluterilaiseen seurakuntaan kuuluvien vanhempien lapset osallistuvat evangelisluterilaiseen uskonnonopetukseen. Vanhemmat eivät voi valita elämäkatsomustietoa lapselleen. Seurakuntiin kuulumattomat vanhemmat voivat kuitenkin valita joko uskonnon tai elämäkatsomustiedon lapselleen. Käytäntö on syrjivä.

Yhdenvertaisuutta rikotaan kouluissa myös silloin kun pidetään ”kaikille yhteinen” pääsiäishartaus tai jokin muu uskonnollinen tilaisuus koulun tiloissa. Kirkkoon kuulumattomat lapset ja he, joiden vanhemmat eivät ole evangelisluterilaisia, menevät ”vaihtoehtoiseen ohjelmaan”. Sama kuvio toistuu, kun enemmistö lapsista viedään kirkkoon.

Lasten jaottelu uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetukseen on johtanut omituisiin tilanteisiin kouluissa ja perheissä. Osa lapsista haluaa elämäkatsomustiedon tunneille, koska kaverikin menee sinne. Lapset ihmettelevät, miksi tunneille ei voi mennä. Jotkut vanhemmat ovat eronneet kirkosta, jotta ovat saaneet lapsensa elämäkatsomustiedon tunneille. Onkohan tämä evangelisluterilaisen kirkon etu?

Moni arkinen seikka kertoo, että kahden oppiaineen malli on tullut tiensä päähän.

Odotan mielenkiinnolla kehittämistyöryhmän pohdinnan tuloksia. Olisiko niissä aineksia siirtymälle yhdenvertaiseen kouluarkeen? Nimittäin pelkkä katsomusaineeseen siirtyminen ei ratkaisisi ongelmia. Koulujen ideologia kun perustuu evangelisluterilaisen uskonnon itsestään selvälle ja kyseenalaistamattomalle valta-asemalle. Se on yhä vahva koulujen arjessa, kuten juhliissa, päivänavauksissa ja muissa tilaisuuksissa.

Katsomusten moninaistuuessa muutokselle on iso tarve.

Lapin yliopiston maisteri- ja tohtoripromootio tulee taas

13.–18.5.2024

MARI PAPPALA

**Tuotemuotoilijat
pyrkivät muutokseen
– Milla Johansson
arktisen lasin avulla**

Tutustu verkkoartikkeleihin: ulapland.fi/kide

**Lumi rytmittää
kaupunkilaisten
arkea ja Birgitta
Vinkan tutkimusta**